

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

Հայաստանի Հանրապետության
Վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշում
Նախագահող դատավոր՝ Մ.Արղամանյան
Դատավորներ՝ Ն.Հովակիմյան
Ա.Ազարյան

ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը (այսուհետ՝ Վճռաբեկ դատարան),

նախագահությամբ՝
մասնակցությամբ՝ դատավորներ՝

Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ
Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
Լ.ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆԻ
Դ.ԽԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆԻ
Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆԻ
Ս.ՕՀԱՆՅԱՆԻ

քարտուղարությամբ՝

Ա.ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԻ
Մ.ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ
Ն.ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ

մասնակցությամբ դատախազ՝
տուժող՝
տուժողի ներկայացուցիչ՝
ամբաստանյալներ՝

Ա.ՇԱՀԲԱԶՅԱՆԻ
Գ.ՎԻՐԱԲՅԱՆԻ
Կ.ՏՈՆՈՅԱՆԻ
Հ.ՄՈՎՍԻՍՅԱՆԻ
Ա.ԱՐՄԵՆՅԱՆԻ
Հ.ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆԻ

պաշտպան՝

2023 թվականի դեկտեմբերի 22-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ամբաստանյալներ Հովհաննես Նեգուսի Մովսիսյանի և Արմեն Ռազմիկի Արսենյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2019 թվականի հուլիսի 4-ի որոշման դեմ ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Հ.Ասլանյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2004 թվականի ապրիլի 23-ին գենք պահելու կասկածանքով Գրիշա Յաշայի Վիրաբյանը բերման է ենթարկվել Ոստիկանության Արտաշատի բաժին:

Գ.Վիրաբյանի կողմից ոստիկանության ներկայացուցիչների նկատմամբ բռնություն գործադրելու փաստի առթիվ նույն օրը Արարատի մարզի դատախազությունում հարուցվել է թիվ 27203404 քրեական գործը՝ 2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի (այսուհետ՝ նաև ՀՀ քրեական օրենսգիրք) 316-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներով:

1.1. 2004 թվականի մայիսի 3-ին Գրիշա Վիրաբյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 316-րդ հոդվածի 3-րդ մասով:

1.2. 2004 թվականի օգոստոսի 11-ին թիվ 27203404 քրեական գործով որոշում է կայացվել Ոստիկանության Արարատի մարզային վարչության Արտաշատի բաժնի աշխատակիցների վերաբերյալ վարույթը՝ հանցակազմի բացակայության և վնաս պատճառած արարքը քրեական օրենքով օրինաչափ համարվելու հիմքով, կարճելու մասին:

1.3. 2004 թվականի օգոստոսի 17-ին Գ.Վիրաբյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 316-րդ հոդվածի 3-րդ մասով առաջադրված մեղադրանքը փոփոխվել և լրացվել է, և նրան նոր մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 316-րդ հոդվածի 3-րդ մասով:

1.4. 2004 թվականի օգոստոսի 30-ին Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների դատախազի կողմից որոշում է կայացվել՝ Գ.Վիրաբյանի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին այն հիմքով, որ. «Կատարած հանցագործության ընթացքում Գ.Վիրաբյանի առողջությանը նույնպես միջին ծանրության վնաս է պատճառվել, նրա ամորձին վնասվել, վիրահատվել և հեռացվել է, որը անբուժելի է, և փաստորեն զրկանքներ կրելով՝ նա քավել է իր մեղքը, իսկ նման պայմաններում նպատակահարմար չէ նրա նկատմամբ քրեական հետապնդում իրականացնել»:

1.5. 2004 թվականի նոյեմբերի 12-ին Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի որոշմամբ՝ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործի վարույթը կարճելու վերաբերյալ որոշման դեմ Գ.Վիրաբյանի բողոքը մերժվել է՝ անհիմն լինելու պատճառաբանությամբ:

1.6. Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի որոշման դեմ Գ.Վիրաբյանի վերաքննիչ բողոքը ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի՝ 2004 թվականի դեկտեմբերի 24-ի որոշմամբ մերժվել է:

1.7. Գ.Վիրաբյանի վճռաբեկ բողոքի հիման վրա ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական և զինվորական գործերով պալատը 2005 թվականի փետրվարի 4-ի որոշմամբ ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի վերոնշյալ որոշումը բեկանել է և նյութերն ուղարկել նույն դատարան նոր քննության:

1.8. Նոր քննության արդյունքներով ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի՝ 2005 թվականի մարտի 3-ի որոշմամբ Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի՝ 2004 թվականի նոյեմբերի 12-ի որոշման դեմ Գ.Վիրաբյանի կողմից բերված վերաքննիչ բողոքը թողնվել է առանց բավարարման:

1.9. ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական և զինվորական գործերով պալատի՝ 2005 թվականի մայիսի 13-ի որոշմամբ ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի վերոնշյալ որոշման դեմ Գ.Վիրաբյանի վճռաբեկ բողոքը թողնվել է առանց բավարարման, իսկ բողոքարկվող դատական ակտը՝ անփոփոխ:

2. Գ.Վիրաբյանի գանգատի հիման վրա Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ նաև Եվրոպական դատարան) 2012 թվականի հոկտեմբերի 2-ին *Վիրաբյանն ընդդեմ Հայաստանի* գործով (գանգատ թիվ 40094/05) վճիռ է կայացրել, որով ճանաչել է Գ.Վիրաբյանի՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ նաև Եվրոպական կոնվենցիա) 3-րդ, 6-րդ և 14-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքների խախտման փաստը:

3. Որպես նոր հանգամանք վկայակոչելով Եվրոպական դատարանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 2-ի՝ *Վիրաբյանն ընդդեմ Հայաստանի* գործով վճիռը, Գ.Վիրաբյանի ներկայացուցիչ Ա.Սիրունյանը ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական և զինվորական գործերով պալատի՝ 2005 թվականի մայիսի 13-ի որոշման վերանայման վարույթ հարուցելու վերաբերյալ բողոք է ներկայացրել, որի հիման վրա ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի՝ 2013 թվականի հոկտեմբերի 24-ի որոշմամբ հարուցվել է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական և զինվորական գործերով պալատի՝ 2005 թվականի մայիսի 13-ի որոշման վերանայման վարույթ: Վճռաբեկ դատարանի՝ 2013 թվականի նոյեմբերի 28-ի որոշմամբ Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի՝ 2004 թվականի նոյեմբերի 12-ի և ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի՝ 2005 թվականի մարտի 3-ի որոշումները բեկանվել են, և գործն ուղարկվել է Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

4. Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի՝ 2014 թվականի մայիսի 22-ի որոշմամբ քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների դատախազի՝ 2004 թվականի օգոստոսի 30-ի որոշումը վերացվել է, և սահմանվել է վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականությունը՝ քրեական գործի վարույթը վերսկսելու պայմաններում վերացնել Գ.Վիրաբյանի՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ 2012 թվականի հոկտեմբերի 10-ի վճռում նշված իրավունքների և ազատությունների խախտումները:

4.1. Վերոնշյալ որոշման դեմ դատախազի վերաքննիչ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2014 թվականի հուլիսի 21-ի որոշմամբ բավարարվել է մասնակիորեն, Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանի՝ 2014 թվականի մայիսի 22-ի որոշումը բեկանվել և փոփոխվել է, ՀՀ դատախազությունը պարտավորեցվել է վերացնել քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների դատախազի՝ 2004 թվականի օգոստոսի 30-ի որոշմամբ թույլ տրված՝ Գ.Վիրաբյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումը:

5. 2014 թվականի օգոստոսի 19-ին Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների դատախազի պաշտոնակատարի կողմից որոշում է կայացվել թիվ 27203404 քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու վերաբերյալ Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների դատախազի՝ 2004 թվականի օգոստոսի 30-ի որոշումը վերացնելու մասին:

5.1. 2014 թվականի օգոստոսի 21-ին քրեական գործով կարճված վարույթը վերսկսվել է:

5.2. 2014 թվականի սեպտեմբերի 1-ին դատախազի կողմից որոշում է կայացվել նաև թիվ 27203404 քրեական գործով Ոստիկանության Արարատի մարզային վարչության Արտաշատի բաժնի աշխատակիցների վերաբերյալ վարույթը կարճելու մասին 2004 թվականի օգոստոսի 11-ի որոշումը վերացնելու վերաբերյալ:

5.3. ՀՀ ոստիկանության ծառայողների կողմից 2004 թվականի ապրիլի 23-ին Գ.Վիրաբյանի նկատմամբ բռնություն գործադրելով զուգորդված պաշտոնական լիազորություններն անցնելու դեպքի առթիվ 2016 թվականի մայիսի 10-ին հարուցվել է թիվ 62212316 քրեական գործը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հատկանիշներով:

5.4. Նախաքննության մարմնի՝ 2016 թվականի մայիսի 13-ի որոշմամբ Գ.Վիրաբյանը ճանաչվել է տուժող:

5.5. Նախաքննության մարմնի՝ 2017 թվականի փետրվարի 17-ի և փետրվարի 20-ի որոշումներով Հովհաննես Նեգուսի Մովսիսյանը և Արմեն Ռազմիկի

Արսենյանը ներգրավվել են որպես մեղադրյալներ, և նրանց մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309-րդ հոդվածի 2-րդ մասով:

5.6. Նախաքննության մարմնի՝ 2017 թվականի մարտի 10-ի որոշմամբ մեղադրյալներ Հ.Մովսիսյանի և Ա.Արսենյանի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է, և քրեական գործով վարույթը կարճվել՝ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետներն անցած լինելու հիմքով:

5.7. Վերոնշյալ որոշումը ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալի՝ 2017 թվականի դեկտեմբերի 15-ի որոշմամբ վերացվել է:

6. 2018 թվականի փետրվարի 20-ին քրեական գործը, ըստ մեղադրանքի Հ.Մովսիսյանի և Ա.Արսենյանի, մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան (այսուհետ՝ նաև Առաջին ատյանի դատարան): Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2019 թվականի փետրվարի 22-ի դատավճռով Հ.Մովսիսյանը և Ա.Արսենյանը մեղավոր են ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309-րդ հոդվածի 2-րդ մասով և ազատվել քրեական պատասխանատվությունից՝ վաղեմության ժամկետներն անցնելու հիմքով:

7. Մեղադրողի և պաշտպանի վերաքննիչ բողոքների քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը (այսուհետ՝ նաև Վերաքննիչ դատարան) 2019 թվականի հուլիսի 4-ի որոշմամբ Առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը թողել է օրինական ուժի մեջ՝ մերժելով բողոքները:

8. Վերաքննիչ դատարանի՝ վերոնշյալ որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Հ.Ասլանյանը, որը Վճռաբեկ դատարանի՝ 2019 թվականի նոյեմբերի 25-ի որոշմամբ ընդունվել է վարույթ¹:

Վճռաբեկ դատարանի՝ 2021 թվականի հունվարի 13-ի որոշմամբ սահմանվել է վճռաբեկ բողոքի քննության գրավոր ընթացակարգ, որը 2021 թվականի հունվարի 20-ի որոշմամբ փոխվել է բանավոր ընթացակարգի:

¹ Համաձայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի անցումային դրույթները կարգավորող՝ 483-րդ հոդվածի 8-րդ մասի՝ սույն բողոքը քննվում է մինչև 2022 թվականի հուլիսի 1-ը գործող կարգով:

8.1. 2021 թվականի հունվարի 27-ին հրավիրված դատական նիստում Վճռաբեկ դատարանը Եվրոպական կոնվենցիային կից թիվ 16 արձանագրության հիման վրա որոշել է խորհրդատվական կարծիք ստանալու համար դիմել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան՝ հետևյալ հարցով. *խոշտանգման կամ դրան հավասարեցված հանցանքներով միջազգային իրավունքի աղբյուրների վկայակոչմամբ քրեական պարասիսանսարվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետների չկիրառումն արդյո՞ք համահունչ կլինի Եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածին, եթե ներպետական օրենսդրությամբ քրեական պարասիսանսարվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետների չկիրառման պահանջ նախատեսված չէ:*

9. Վճռաբեկ դատարանի դիմումի հիման վրա Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատը (այսուհետ՝ նաև Մեծ պալատ) 2022 թվականի ապրիլի 26-ին Վճռաբեկ դատարանին է տրամադրել «Ըստ էության խոշտանգման բնույթի արարք համարվող հանցանքի քրեական հետապնդման, դատապարտման և պատժի նկատմամբ վաղեմության ժամկետի կիրառելիության վերաբերյալ» թիվ P16-2021-001 խորհրդատվական կարծիքը (այսուհետ՝ նաև Խորհրդատվական կարծիք), որի հայերեն թարգմանությունը Վճռաբեկ դատարանում ստացվել է 2022 թվականի հուլիսի 28-ին:

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

10. Վճռաբեկ բողոքի հեղինակը նշել է, որ ստորադաս դատարանները, ամբաստանյալներին վաղեմության ժամկետն անցած լինելու հիմքով ազատելով քրեական պատասխանատվությունից, խախտել են Եվրոպական դատարանի՝ մի շարք վճիռներով արտահայտած դիրքորոշումները, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրով ամրագրված՝ խոշտանգման դեպքում վաղեմության ժամկետների կիրառման անթույլատրելիության վերաբերյալ նորմերը:

11. Վերլուծելով «խոշտանգումների և դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի այլ ձևերի դեմ» Միավորված ազգերի կազմակերպության 1984 թվականի դեկտեմբերի 10-ի

կոնվենցիայի դրույթները, ինչպես նաև Եվրոպական դատարանի դիրքորոշումները՝ բողոքաբերը փաստարկել է, որ ստորադաս դատարանների կողմից տրված մեկնաբանությունները հանգեցնում են պետության կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորությունների խախտման, քանի որ Եվրոպական դատարանի վճիռները Եվրոպական կոնվենցիայի անբաժան մաս են և ենթակա են կիրառման Հայաստանի Հանրապետությունում՝ որպես միջազգային պայմանագրից բխող նորմատիվ ակտեր:

12. Բողոքաբերը նշել է, որ խոշտանգումների արգելքն ամրագրված է մարդու իրավունքներին և մարդասիրական իրավունքին առնչվող մի շարք միջազգային պայմանագրերում և ընկալվում է որպես ընդհանուր միջազգային իրավունքի սկզբունք՝ *jus cogens* նորմ, ինչը նշանակում է, որ այն պարտադիր է բոլոր պետությունների համար, նույնիսկ եթե այդ պետությունները չեն վավերացրել որևէ կոնկրետ պայմանագիր, և որ միջազգային կամ ներպետական որևէ այլ կանոն չի կարող հակասել *jus cogens* սկզբունքին: Բողոքաբերը փաստարկել է, որ խոշտանգումների և դաժան վերաբերմունքի բացարձակ արգելքը, ի թիվս այլնի, ենթադրում է նաև պետության կողմից նման դեպքերի պատշաճ քննության իրականացում, իսկ նման արարքներ կատարողների նկատմամբ համարժեք պատժի կիրառում՝ երաշխավորելով վերջինիս անխուսափելիությունը: Վերոնշյալ արարքներ կատարած պաշտոնատար անձանց քրեական պատասխանատվությունից կամ պատժից վաղեմության ժամկետներն անցնելու հիմքով ազատելը, համաներում, ինչպես նաև անպատժելիության հանգեցնող այլ համարժեք միջոցներ կիրառելը, բողոքաբերի պնդմամբ, ուղղակիորեն հանգեցնում են պետության կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորությունների խախտման:

13. Բողոքաբերը նշել է, որ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը Եվրոպական կոնվենցիայի օրգանական մասն է կազմում, ինչից էլ հստակ հետևում է, որ խոշտանգումների վերաբերյալ գործերով քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետներ կիրառելու կոնվենցիոն արգելք է սահմանված: Ուստի, բողոքաբերի պնդմամբ, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի 6-րդ մասի ուժով այդ գործերով վաղեմության

ժամկետներ չպետք է կիրառվեն, և դա չի կարող հանգեցնել ամբաստանյալների իրավունքների և օրինական շահերի խախտման, չի կարող առաջացնել իրավական անորոշություն:

14. Վերոգրյալի հիման վրա, բողոք բերած անձը խնդրել է մասնակիորեն բեկանել և փոփոխել Վերաքննիչ դատարանի՝ 2019 թվականի հուլիսի 4-ի որոշումը և ամբաստանյալների նկատմամբ նշանակել կատարած արարքներին համաչափ պատիժ:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստական և իրավական հանգամանքները.

I. Վիրաբյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով Եվրոպական դատարանի վճիռը.

15. Վիրաբյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով կայացված վճռում Եվրոպական դատարանը, վերահաստատելով Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վերաբերյալ իր նախադեպային իրավունքում բազմիցս արտահայտած իրավական դիրքորոշումները, նշել է. «*[Եվրոպական կոնվենցիայի] 3-րդ հոդվածում սահմանվում են ժողովրդավարական հասարակությունների ամենասահմանափակ արժեքները: Նույնիսկ ամենաբարդ հանգամանքներում, ինչպես, օրինակ՝ ահաբեկչության և կազմակերպված հանցագործության դեմ պայքարում Կոնվենցիայով բացարձակ իմաստով արգելվում են խոշտանգումները և անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքը կամ պարիժը՝ անկախ զոհի պահվածքից (տե՛ս Labita v. Italy [GC], թիվ 26772/95, §119, ՄԻԵԿ 2000-IV, և Chahal v. the United Kingdom, 1996 թվականի նոյեմբերի 15, §79, Ջեկույցներ 1996-V): 3-րդ հոդվածով որևէ բացառություն չի նախատեսվում, և Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն չի թույլատրվում որևէ շեղում կատարել այդ պայմանից, նույնիսկ ազգի կյանքին սպառնացող արտակարգ դրության դեպքում*

(*լրե'ս Selmouni v. France [GC], թիվ 25803/94, §95, ՄԻԵԿ 1999-V, և Assenov and Others v. Bulgaria, 1998 թվականի հոկտեմբերի 28, §93, Զեկույցներ 1998-VIII*)»²:

15.1. Կոնկրետ գործով Եվրոպական դատարանը գտել է, որ. «(...) [Թ]ե' Կառավարության և թե' ներպետական մարմինների կողմից դիմումատուի վնասվածքների առումով տրված բացատրությունը խիստ կասկածելի է և անհավանական: Միևնույն ժամանակ, այն նշում է, որ հետաքննության բոլոր փուլերում դիմումատուն ներկայացրել է համապատասխան և մանրամասն նկարագրություն այն մասին, թե ով է իր նկատմամբ վար վերաբերմունք ցուցաբերել և ինչպես է դա տեղի ունեցել: Երա պնդումները համապատասխանում էին փարբեր բժշկական արձանագրություններում առկա նրա վնասվածքների նկարագրությանը (...):

Վերոնշյալը հաշվի առնելով Դատարանը չի կարող դիմումատուի վնասվածքների վերաբերյալ Կառավարության բացատրությունը համարել բավարար և համոզիչ, և հերևարար, այն եզրակացնում է, որ նրա վնասվածքները վերաբերելի են վար վերաբերմունքի այն դրսևորումներին, որոնց մասով մարմինները պատասխանատու էին»³:

15.2. Վերոգրյալի հիման վրա Եվրոպական դատարանը եզրահանգել է, որ. «(...) [Դ]իմումատուն ենթարկվել է առանձնապես դաժան վար վերաբերմունքի, որը նրան պարճատել է սուր ֆիզիկական և հոգեկան ցավ և տառապանք: Մասնավորապես, նրա ամորձիներին շարունակարար հասցվել են հարվածներ ուրքերով, ձեռքերով և մերսաղական առարկաներով: Այս վնասվածքները երկարարև հերևանքներ թողեցին նրա առողջության վրա, քանի որ նրա ձախ ամորձին այնպես էր պարովել, որ այն սրիպված հեռացվեց: Այնուհերև նրան, ձեռնաշղթաներով ձեռքերը մեջքին կապած, ծեծի էին ենթարկել, և նա սրացել էր հարվածներ կրճքավանդակին և կողոսկրերին: Այս գործի հանգամանքներից կարելի է լուրջ հերևություններ անել, որ դիմումատուի նկատմամբ մրադրարար է ցուցաբերվել վար վերաբերմունք՝ նրան պարճելու կամ ահաբեկելու նպատակով,

² Տե'ս Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի՝ Վիրարյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով 2012 թվականի հոկտեմբերի 2-ի վճիռը, գանգատ թիվ 40094/05, կետ 148:

³ Տե'ս նույն տեղում, կետեր 154-155:

կամ էլ երկուսը միասին: Հաշվի առնելով վատ վերաբերմունքի բնույթը, աստիճանը և նպատակը՝ Գալարանը գտնում է, որ այն կարելի է բնորոշել որպես խոշտանգումների ենթարկելու գործողություններ (տե՛ս *Selmouni*, վերևում մեջբերված, §§96-105, և *Salman*, վերևում մեջբերված, §115)»⁴:

Արդյունքում Եվրոպական դատարանը վճռել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի էական խախտում:

15.3. Անդրադառնալով վատ վերաբերմունքի մասին պնդումների շուրջ արդյունավետ քննություն իրականացնելու վերաբերյալ հարցին՝ Եվրոպական դատարանը նշել է. «Գալարանը վերահասարակում է, որ երբ անհատը ենթադրաբար պնդում է այն մասին, որ նրա նկատմամբ 3-րդ հոդվածի խախտմամբ ցուցաբերվել է խիստ վատ վերաբերմունք ուսրիկանության կողմից կամ Պետության այլ նման գործակալների կողմից, ապա այդ դրույթով, որը ընթերցվում է Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի համաձայն Պետության հիմնական պարտականության մասին դրույթի հետ հետևյալ կերպ՝ «իրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուրի համար ապահովում են այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք սահմանված են Կոնվենցիայի (...), [ա]նուղղակի կերպով պահանջվում է արդյունավետ պաշտոնական հետաքննության իրականացում (տե՛ս *Assenov and Others*, վերևում մեջբերված, §102, և *Labita*, վերևում մեջբերված, §131)»⁵:

15.4. Եվրոպական դատարանը, ընդունելով հանդերձ, որ նշված գործով քրեական վարույթը հարուցվել է դիմումատուի նկատմամբ ենթադրյալ վատ վերաբերմունքի դրսևորման հենց նույն օրը, և սկսվել է հետաքննություն, այնուամենայնիվ նշել է, որ. «(...) [Բ]րեական գործի հանգամանքները բացառապես հիմնվել են իրադարձությունների մասին ուսրիկանների կողմից տրամադրված տարբերակի վրա, ներառյալ՝ հանցագործություն կատարած ենթադրյալ անձանց և նրանց այն գործընկերների կողմից տրամադրված տեղեկությունների վրա, ովքեր բոլորը որոշակիորեն ներգրավված էին 2004 թվականի ապրիլի 23-ի իրադարձություններում չլսելով նույնիսկ դիմումատուին կամ որևէ այլ վկայի:

⁴ Տե՛ս նույն տեղում, կետ 157:

⁵ Տե՛ս նույն տեղում, կետ 161:

Ավելին, հենց սկզբից իրադարձությունների մասին այս տարբերակը համարվել է հասարակած փաստ (տե՛ս, օրինակ՝ վերոնշյալ §34 մեջ նշված դատաբժշկական փորձաքննություն կարգադրելու մասին քննիչի որոշումը) և ամբողջ հետաքննությունը իրականացվել է այդ կանխավարկածով: Անհրաժեշտ է նշել, որ նախկինության տարբերակը քննիչի կողմից հենց այդպես ընդունվել է այն ժամանակ, երբ նա նույնիսկ իր տրամադրության տակ չի ունեցել դիմումատուի վնասվածքների բնույթի և հնարավոր պատճառների մասին դատաբժշկական փորձաքննության եզրակացությունները: Արդյունքում, դիմումատուն դարձել է այդ վարույթի միակ մեղադրյալը, մինչդեռ նշված նախկինները երբեք չեն համարվել հնարավոր կասկածյալներ և, ավելին, մասնակցել են միայն որպես վկաներ, իսկ նախկինության աշխատակից Հ.Մ-ի դեպքում որպես տուժող»⁶:

15.5. Եվրոպական դատարանը, կասկած հայտնելով, որ հետաքննություն իրականացնող մարմնի միակ նպատակն է եղել դիմումատուին քրեական պատասխանատվության ենթարկելը և դրա շուրջ ապացույցներ հավաքելը, նշել է, որ. «Հետաքննություն իրականացնող մարմինները հետաքննության ոչ մի փուլում չեն տրամադրել որևիցե բացառություն այն մասին, թե ինչու են նրանք համարում նախկինների կողմից տրված ցուցմունքները հավաստի, իսկ դիմումատուի ցուցմունքները՝ ոչ վստահելի: Վար վերաբերմունքի մասին իր պնդումների առումով ամբողջական հետաքննություն իրականացնելու և հանցագործություն կատարած անձանց քրեական պատասխանատվության ենթարկելու և պարժելու մասին դիմումատուի բազմաթիվ պահանջները անտեսվել են, կամ դրանց տրվել է մակերեսային պատասխան (տե՛ս, օրինակ՝ վերոնշյալ §54): Այսպիսով, պարզվում է, որ հետաքննություն իրականացնող մարմինները առանց որևէ հիմնավորման նախապատվությունը տրվել են նախկինների կողմից տրամադրված վկայությանը և դրանով կարելի է ասել չեն ցուցաբերել անհրաժեշտ օբյեկտիվությունը և անկախությունը»⁷:

15.6. Անդրադառնալով իր նկատմամբ վատ վերաբերմունքի մասին Գ.Վիրաբյանի պնդումների շուրջ քննությանը՝ Եվրոպական դատարանը նշել է, որ

⁶ Տե՛ս նույն տեղում, կետ 165:

⁷ Տե՛ս նույն տեղում, կետ 167:

քննության ընթացքում առկա են եղել մի շարք էական բացթողումներ և անհամապատասխանություններ, որոնք կարող էին վտանգել դրա վստահելիությունը և արդյունավետությունը⁸:

15.7. Արդյունքում Եվրոպական դատարանը եզրահանգել է, որ «(...) [Վ]արք վերաբերմունքի մասին դիմումարուի պնդումների առումով մարմինների կողմից ձեռնարկված հետաքննությունը եղել է անարդյունավետ, ոչ պատշաճ և միանգամայն թերի: Դրանով հնարավոր չի եղել տալ հավասարի եզրակացություններ և արձանագրել գործի փաստերը: Իրավասու մարմինները բավականաչափ բարեխիղճ չեն եղել, և չի կարելի ասել, որ մրադրված են եղել բացահայտելու և պարզելու հանցագործներին»⁹:

Վերոգրյալի հիման վրա Եվրոպական դատարանը վճռել է, որ տեղի է ունեցել Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի դատավարական նորմի խախտում:

15.8. Անդրադառնալով այն հարցին, թե արդյո՞ք Գ.Վիրաբյանի նկատմամբ վատ վերաբերմունքը դրսևորվել է քաղաքական դրդապատճառներով՝ Եվրոպական դատարանը նշել է, որ. «(...) [Դ]իմումարուի պնդումները սրուգելու որևէ օբյեկտիվ եղանակ չկա: Ճշմարիտ է, որ դիմումարուի՝ քաղաքական դրդապատճառներով պայմանավորված ձերբակալումը սուր քննադատությունների և լուրջ մրահոգությունների տեղիք է տալիս: Այդուհանդերձ, դա բավարար չէ եզրակացնելու, որ վարք վերաբերմունքը, որպես այդպիսին, նույնպես պայմանավորված է եղել քաղաքական դրդապատճառներով: Դատելով գործի հանգամանքներից՝ չի կարելի բացառել, որ դիմումարուի նկատմամբ վարք վերաբերմունք է ցուցաբերվել՝ ուսրիկանության ծառայող Հ.Մ.-ին պատճառած վնասվածքի համար վրեժ լուծելու նպատակով: Չի կարելի բացառել նաև, որ ուսրիկանության ծառայողների բռնի վարքագիծը պայմանավորված է եղել դիմումարուի հետ առերեսման փաստով կամ ուսրիկանության բռնի ուժի գործադրման պատճառներով, որոնք հնարավոր չէ բացառել: Թեև նման գործողությունները պետք է արժանանան անվերապահ դատապարտման և որևէ պարագայում չպետք է արդարացվեն կամ ներվեն, Դատարանը չի կարող

⁸ Տե՛ս նույն տեղում, կետեր 171-177:

⁹ Տե՛ս նույն տեղում, կետ 178:

հիմնավոր կասկածից վեր եզրակացնել, որ դիմումատրուի նկատմամբ դրսևորված վար վերաբերմունքը պայմանավորված է եղել իր քաղաքական հայացքներով»¹⁰:

Արդյունքում Եվրոպական դատարանը եզրահանգել է, որ Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ համակցված 14-րդ հոդվածի նյութաիրավական կողմը չի խախտվել:

15.9. Այնուհետև, անդրադառնալով Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի ընթացակարգային կողմին՝ Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ. «(...) [Բ]ոնությունը ուղեկցվող միջադեպեր հետաքննելիս պետական մարմինները լրացուցիչ պարտավորություն են ստանձնում. այն է՝ ձեռնարկել բոլոր անհրաժեշտ քայլերը՝ քաղաքական ցանկացած դրդապատճառ բացահայտելու և պարզելու, թե արդյոք տարբերվող քաղաքական համոզմունքների նկատմամբ անհանդուրժողականությունն իր դերն է ունեցել այդ դեպքերում: Այդ պարտավորությունը չկատարելը և քաղաքական նկատառումներով պայմանավորված բոնությունը որևէ քաղաքական երանգ չունեցող գործերի հետ նույն հիմքով քննելը կնշանակի աչք փակել այն գործողությունների վրա, որոնցով խախտվում են հիմնարար իրավունքները: Էսպես տարբեր իրավիճակները կարգավորելու եղանակների միջև տարբերակում չկատարելը կարող է հանգեցնել չհիմնավորված վերաբերմունքի, որը չի համապատասխանում Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածին (տե՛ս համապատասխան փոփոխություններով (*mutatis mutandis*), *Nachova and Others v. Bulgaria*, թիվ 43577/98 և 43579/98, §158, 2004 թվականի փետրվարի 26, և *Bekos and Koutropoulos*, վերևում մեջբերված, §69):

(...) [Բ]աղաքական դրդապատճառների առկայության փաստի ապացուցումը չափազանց դժվար է գործնականում: Բռնի գործողության քաղաքական հնարավոր երանգները հետաքննելու՝ պարասխանող Պետության պարտականությունը ենթադրում է հնարավոր, սակայն ոչ ծայրահեղ ջանքերի գործադրում: Պետական մարմինները պետք է ձեռնարկեն բոլոր համապատասխան քայլերը վկայություններ հավաքելու ու ապահովելու, ճշմարտությունը բացահայտելու բոլոր գործնական միջոցներն օգտագործելու և

¹⁰ Տե՛ս նույն տեղում, կետ 214:

ամբողջովին հիմնավորված, անկողմնակալ և օբյեկտիվ որոշումներ ընդունելու համար՝ բաց չթողնելով որևէ կասկածելի փաստ, որը կարող է մայրնանշել քաղաքական նկարատումներով բռնությանը (տես՝ համապատասխան փոփոխություններով (*mutatis mutandis*), *Nachova and Others*, վերևում մեջբերված, §159, և *Bekos and Koutropoulos*, վերևում մեջբերված, §69)»¹¹:

15.10. Վերոգրյալ դրույթները կիրառելով սույն գործի փաստական հանգամանքների նկատմամբ՝ Եվրոպական դատարանն արձանագրել է. «(...) [Դ]իմումնարուն բազմաթիվ առիթներով հետաքննության մարմիններին պնդել է, որ իր նկարմամբ դրսևորված վար վերաբերմունքը կապված է ընդդիմության կողմից կազմակերպված ցույցերին իր մասնակցության հետ, և ունի քաղաքական դրդապատճառներ և պահանջել, որ այս հանգամանքը հետաքննվի, իսկ մեղավորները պարժվեն (...): Երկու այլ վկաներ այս պնդումը հիմնավորող փաստարկներ են ներկայացրել (...): Վերջապես Դատարանը նկատում է, որ Հայաստանի մարդու իրավունքների պաշտպանը նշել է ձերբակալման պատճառների բացակայությունը (...):

Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ Դատարանը համարում է, որ հետաքննության մարմիններն ունեին հավասարի և բավարար տեղեկություններ, որոնց հիման վրա ակնհայտ էր դառնում նախնական սրուգում և, կախված արդյունքից, դիմումարուի նկարմամբ դրսևորված վար վերաբերմունքի հնարավոր քաղաքական դրդապատճառների հետաքննություն անցկացնելու անհրաժեշտությունը:

Այդուհանդերձ, պետական մարմինները գրեթե ոչինչ չեն արել այս տեղեկությունները սրուգելու համար: Ոստիկանության միայն երկու աշխատակիցներից՝ Ա.Մ-ից և Ռ.Ս-ից էին հարցրել, թե արդյոք իրենք տեղյակ են եղել դիմումարուի քաղաքական պարկանելիության մասին, սակայն սա չի կարող համարվել նման լուրջ պնդումը հետաքննելու իրական փորձ և պարզապես ձևական բնույթ է կրում (...): Այլ հարցեր չեն փրվել, իսկ ոստիկանության մյուս աշխատակիցները, այդ թվում Հ.Մ-ն և Ա.Կ-ն, ում դիմումարուն ուղղակիորեն մայրնանշել է որպես իր նկարմամբ բռնի գործողություններ կատարելուց առաջ և

¹¹ Տե՛ս նույն տեղում, կետեր 218-219:

հետո քաղաքական տեսանկյունից անհանդուրժողական հայտարարություններ արած անձանց, նույնիսկ չեն հարցաքննվել այդ պնդումների առնչությամբ: Ոչ մի փորձ չի կատարվել՝ պարզելու դիմումատուի ձերբակալման հանգամանքները, այդ թվում՝ բազմաթիվ անճշտություններ և ձերբակալման հնարավոր քաղաքական երանգը մարտանշող այլ տարրեր, իսկ ներկայացված նյութերից ոչ մի եզրակացություն չի արվել: Ուստի Գաղափարներ եզրակացնում է, որ պետական մարմինները չեն կատարել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ դիտարկվող 14-րդ հոդվածի համաձայն սրանձնած իրենց պարտավորությունը, այն է՝ ձեռնարկել բոլոր հնարավոր քայլերը՝ պարզելու, թե արդյոք դիմումատուի նկատմամբ դրսևորված վարչական վերաբերմունքը ցուցաբերվել է խորականության հիմքով»¹²:

Վերոգրյալի հիման վրա Եվրոպական դատարանը վճռել է, որ խախտվել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ համակցված 14-րդ հոդվածի ընթացակարգային կողմը:

II. Սույն գործով Հովհաննես Նեզուսի Մովսիսյանին և Արմեն Ռազմիկի Արսենյանին առաջադրված մեղադրանքները.

16. Հ.Մովսիսյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309-րդ հոդվածի 2-րդ մասով առաջադրված մեղադրանքի համաձայն՝ «2004թ. ապրիլի 23-ին՝ ժամը 17:40-ին, հրազեն պահելու կասկածանքով ոստիկանության Արտաշատի բաժնի է բերման ենթարկվել Արարատի մարզի Շահումյան գյուղի բնակիչ Գրիշա Յաշայի Վիրաբյանը: Բերման ենթարկվելիս ոստիկանության աշխատակիցների օրինական պահանջներին Գրիշա Վիրաբյանի կողմից չենթարկվելու կասկածությամբ նախապարտասուրվող նյութերի շրջանակներում բաժնի վարչական շենքի երկրորդ հարկում գտնվող քրեական հետախուզության բաժանմունքի հինգերորդ աշխատասենյակում բանավեճ է սկսվել Գրիշա Վիրաբյանի ու ոստիկանության Արտաշատի բաժնի քրեական հետախուզության բաժանմունքի պետ Հովհաննես Մովսիսյանի միջև: Այդ ընթացքում Գրիշա Վիրաբյանը աշխատասենյակի սեղանի վրա դրված բջջային հեռախոսի լիցքավորման սարքով հարվածել ու վնասել է

¹² Տե՛ս նույն տեղում, կետեր 222-224:

Հովհաննես Մովսիսյանի աջ աչքը:

Գրիշա Վիրաբյանի նշված գործողության համար վերջինիս պայրժելու նպատակով նարիկանության Արտաշատի բաժնի քրեական հետախուզության բաժանմունքի պեր Հովհաննես Մովսիսյանը նույն բաժնի քրեական հետախուզության բաժանմունքի օպեր լիազոր Արմեն Արսենյանի հետ՝ գիրակցելով և լրացնելով մեկը մյուսի գործողությունները, «Ուարիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածով նախատեսված ֆիզիկական ուժ գործադրելու հիմքերի բացակայության պայմաններում, ակնհայտորեն դուրս գալով իրենց լիազորությունների շրջանակից և, Կովյալ դեպքում չունենալով ֆիզիկական ուժ գործադրելու լիազորություն, բռնություն գործադրելով Գրիշա Վիրաբյանի նկատմամբ, բաժնի աշխատասենյակներից մեկում ծեծի են ենթարկել նրան՝ ձեռքերով ու ոտքերով բազմաթիվ հարվածներ հասցնելով ամորձիներին և մարմնի այլ մասերին՝ վերջինիս առողջությանը պարճատելով միջին ծանրության մարմնական վնասվածք՝ փոշրի հետրրավմարիկ հեմատոմայի, ճախակողմյան հեմատոցելեի, ճախ ամորձու պարովածքի, աջ սրունքի արյունազեղման ձևով:

Հովհաննես Մովսիսյանի վերոհիշյալ գործողությունների հետևանքով Գրիշա Վիրաբյանին պարճատվել է ֆիզիկական վնաս՝ առողջության միջին ծանրության սարիճանի մարմնական վնասվածքի ձևով, էական վնաս է պարճատվել նրա Իրավունքներին ու օրինական շահերին, այն է՝ խախտվել է Սահմանադրությամբ երաշխավորված խոշրանգումների և անմարդկային վերաբերմունքի ենթարկվելու անթույլարելիության նրա իրավունքը, էական վնաս է պարճատվել նաև պերության օրինական շահերին, քանի որ հեղինակագրկվել է ՀՀ նարիկանությունը»¹³:

16.1. Ա.Արսենյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309-րդ հոդվածի 2-րդ մասով մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ նա. «2004թ. ապրիլի 23-ին՝ ժամը 17:40-ի սահմաններում, գրնվելով նարիկանության Արտաշատի բաժնի վարչական շենքում, տեղեկացել է, որ հրագեն պահելու կասկածանքով նարիկանության Արտաշատի բաժնի բերման ենթարկված Արարատի մարզի Շահումյան գյուղի

¹³ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 4, թերթեր 288-289:

ընակիչ Գրիշա Վիրաբյանի կողմից նստիկանության աշխատակիցների օրինական պահանջներին չենթարկվելու կասկածնությունը նախապատրաստվող նյութերի շրջանակներում բաժնի վարչական շենքի երկրորդ հարկում գտնվող քրեական հետախուզության բաժանմունքի հինգերորդ աշխատասենյակում բանավեճ է տեղի ունեցել նրա ու նստիկանության Արտաշատի բաժնի քրեական հետախուզության բաժանմունքի պետ Հովհաննես Մովսիսյանի միջև: Այդ ընթացքում Գրիշա Վիրաբյանը աշխատասենյակի սեղանի վրա դրված բջջային հեռախոսի լիցքավորման սարքով հարվածել ու վնասել է Հովհաննես Մովսիսյանի աջ աչքը:

Գրիշա Վիրաբյանի նշված գործողության համար վրեժխնդիր լինելու անձնական շարժառիթով և մարմնական վնասվածք պատճառելու դիտարկումներով, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 56-րդ, 57-րդ հոդվածների համաձայն հետաքննության մարմնի աշխատակից, նստիկանության Արտաշատի բաժնի քրեական հետախուզության բաժանմունքի օպեր լիազոր Արմեն Արսենյանը նույն բաժնի քրեական հետախուզության բաժանմունքի պետ Հովհաննես Մովսիսյանի հետ՝ գիտակցելով և լրացնելով մեկը մյուսի գործողությունները, «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածով նախատեսված ֆիզիկական ուժ գործադրելու հիմքերի բացակայության պայմաններում, ակնհայտորեն դուրս գալով իրենց լիազորությունների շրջանակից և, տվյալ դեպքում չունենալով ֆիզիկական ուժ գործադրելու լիազորություն, բռնություն գործադրելով Գրիշա Վիրաբյանի նկատմամբ, բաժնի աշխատասենյակներից մեկում ծեծի են ենթարկել նրան՝ ձեռքերով ու ուրբերով բազմաթիվ հարվածներ հասցնելով ամորձիներին և մարմնի այլ մասերին՝ վերջինիս առողջությանը պատճառելով միջին ծանրության մարմնական վնասվածք՝ փոշրի հետքերավմարիկ հեմատոմայի, ձախակողմյան հեմատոցելեի, ձախ ամորձու պարուվածքի, աջ սրունքի արյունազեղման ձևով:

Արսեն Արսենյանի վերոհիշյալ գործողությունների հետևանքով Գրիշա Վիրաբյանին պատճառվել է ֆիզիկական վնաս՝ առողջության միջին ծանրության աստիճանի մարմնական վնասվածքի ձևով, էական վնաս է պատճառվել նրա Իրավունքներին ու օրինական շահերին, այն է՝ խախտվել է Սահմանադրությամբ երաշխավորված խոչրանգումների և անմարդկային վերաբերմունքի ենթարկվելու

անթույլատրելիության նրա իրավունքը, էական վնաս է պատճառվել նաև պետության օրինական շահերին, քանի որ հեղինակագրվել է ՀՀ *նսրհկանությունը*»¹⁴:

III. Սույն գործով ստորադաս դատարանների դիրքորոշումները.

17. Առաջին ատյանի դատարանը 2019 թվականի փետրվարի 22-ի դատավճռով արձանագրել է, որ. «(...) Դատարանն ապացուցված է համարում, որ Հովհաննես Մովսիսյանի ու Արմեն Արսենյանի վերոհիշյալ գործողությունների հետևանքով Գրիշա Վիրաբյանին պատճառվել է ֆիզիկական վնաս՝ ստողծության միջին ծանրության աստիճանի մարմնական վնասվածքի ձևով, էական վնաս է պատճառվել նրա իրավունքներին ու օրինական շահերին, այն է՝ խախտվել է Սահմանադրությամբ երաշխավորված խոշտանգումների և անմարդկային վերաբերմունքի ենթարկվելու անթույլատրելիության նրա իրավունքը, էական վնաս է պատճառվել նաև պետության օրինական շահերին, քանի որ հեղինակագրվել է ՀՀ *նսրհկանությունը*:

Այսպիսով, դատարանը գտնում է, որ ամբաստանյալ Հովհաննես Նեգոսի Մովսիսյանը որպես պաշտոնատար անձ՝ դիրավորությամբ կատարել է բռնությամբ զուգորդված այնպիսի գործողություններ, որոնք ակնհայտորեն դուրս են եկել իր լիազորությունների շրջանակից և էական վնաս պատճառել անձի իրավունքներին ու պետության օրինական շահերին, որպիսի արարքի համար նա պետք է պարասխանատվության ենթարկվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309-րդ հոդվածի 2-րդ մասով:

Ամբաստանյալ Արմեն Ռազմիկի Արսենյանը որպես պաշտոնատար անձ՝ դիրավորությամբ կատարել է բռնությամբ զուգորդված այնպիսի գործողություններ, որոնք ակնհայտորեն դուրս են եկել իր լիազորությունների շրջանակից և էական վնաս պատճառել անձի իրավունքներին ու պետության օրինական շահերին, որպիսի արարքի համար նա պետք է պարասխանատվության ենթարկվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309-րդ հոդվածի 2-րդ մասով:

¹⁴ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 4, թերթեր 289-290:

(...)

Գաղափարանն անդրադարձնալով կադրաբարձի համար Հովհաննես Մովսիսյանին և Արմեն Արսենյանին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցին, արձանագրում է, որ՝ (...) [ա]յն [պարճառաբանությունը], որ պետք է (...) ՄԻԵԴ-ի [«Մոկանոն ընդդեմ Ռումինիայի» գործով (գանգարներ թիվ 10865/09, 45886/07 և 32431/08)] որոշմամբ հայտնված դիրքորոշման հիմքով քրեական գործի վարույթը շարունակել, ինչը և կատարվել է նախաքննական մարմնի կողմից, և այն դրվել է նաև մեղադրական եզրակացության հիմքում, դադարանն անթույլատրելի է համարում, քանի որ ինչպես դատախազի որոշմամբ, այնպես էլ նախաքննական մարմնի կողմից չեն պարճառաբանվել, թե նշված որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումն ինչ չափով և ինչ հիմքերով են կիրառելի Հայաստանի Հանրապետությունում նախաքննություն կատարելու համար և ինչու չպետք է կիրառվի ՀՀ ներպետական օրենքը՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետն ու ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածը:

Գաղափարանը գրնում է, որ նախաքննական մարմնի կողմից չհիմնավորված կերպով է կիրառվել ՄԻԵԴ-ի նշված որոշումը, որի կիրառմամբ անտեսվել են հետևյալ հանգամանքները, այսպես.

ՄԱԿ 1994 դեկտեմբերի 10-ի «Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պարժի դեմ» Կոնվենցիան, որին միացել է նաև Հայաստանի Հանրապետությունը, չի պարունակում որևէ դրույթ այն մասին, որ վաղեմության ժամկետներ կիրառելն արգելվում է և միայն խոշտանգումների դեմ պայքարի կոմիտեն Կոնվենցիայի իր մեկնաբանություններում, որոնք, ըստ էության, կրում են խորհրդարվական բնույթ, մասնավորապես Հայաստանի Հանրապետության համար 2012 թվականին և 2017 թվականին կատարված մոնիթորինգի և դիտարկումների արդյունքով (...) արտասանք է հայտնում առ այն, որ թեև նախորդ դիտարկումներում, առաջարկություններում արձանագրել էր (տես՝ CAT/C/ARM/CO/3, կետ 10), սակայն դեռևս գործող օրենսդրությունը ամեն դեպքում պահպանում է վաղեմության ժամկետները (...) խոշտանգումների գործերով, և անձինք, ովքեր դատապարտվել են այդ հոդվածներով օգտվում են համաներման կիրառումից: (...): Թերևս 2012 թվականի մոնիթորինգից հետո խոշտանգումների և

այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքին վերաբերվող օրենսդրական բացը լրացնելու համար ՀՀ քրեական օրենսգրքում կատարվել է լրացում և սահմանվել է առանձին հոդված խոշտանգման վերաբերյալ՝ 309.1-րդ հոդվածը՝ այսինքն Հայաստանի Հանրապետության օրենսդիր մարմինը, կարևորելով կոմիտեի դիմադրություններն ու առաջարկները, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309-րդ հոդվածից բացի լրացում է կատարել ՀՀ քրեական օրենսգրքում՝ 309.1 խոշտանգում հոդվածով, որն իր դիսպոզիցիայով էապես փարբերվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309-րդ հոդվածից, այսինքն՝ սահմանվել է նոր հանցարեսակ: Ընդ որում, օրենսդիր մարմինը, սահմանելով խոշտանգման մասին հոդվածը, որևէ անդրադարձ չի կատարել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածին և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետին, այսինքն՝ դրանցում որևէ փոփոխություն չի կատարել այն դեպքում, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածում սպառիչ թվարկված են հանցագործության այն փաստերը, որոնց նկատմամբ վաղեմության ժամկետները կիրառելի չեն կամ կիրառելի են սահմանափակումով, ինչը նշանակում է, որ օրենսդրական որևէ սահմանափակում չկա ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածում չթվարկված մյուս հանցագործությունների նկատմամբ, այդ թվում՝ խոշտանգում կատարած անձանց նկատմամբ վաղեմության ժամկետը կիրառելու և այդ հիմքով քրեական հետապնդումը դադարեցնելու, քրեական գործի վարույթը կարճելու կամ վաղեմության ժամկետն անցնելու հիմքով քրեական պարասիսանարվությունից ազատելու համար:

Միաժամանակ պետք է նշել, որ Հայաստանի Հանրապետության կողմից արդրագրվել է մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Կոնվենցիան, որում որևէ սահմանափակում չկա խոշտանգումներ և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունք ցուցաբերած անձանց կողմից հանցագործություն կատարելու դեպքում նրանց նկատմամբ վաղեմության ժամկետներ, ներում կամ համաներում չկիրառելու համար և միայն այն, որ ՄԻԵԴ-ն իր որոշմամբ այդ մասին՝ վաղեմության ժամկետն անցնելու հիմքով քրեական հետապնդումը չդադարեցնելու, անձի նկատմամբ ներում կամ համաներում չկիրառելու համար դիրքորոշում է հայտնել, դեռևս

բավարար չէ, որ այդ որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումն ենթակա լինի պարտադիր կարարման Հայաստանի Հանրապետությունում, քանի որ ՀՀ իրավական համակարգ ինկորպորացված չէ և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից կայացված որոշումները, ինքնաբերաբար չեն ինկորպորացվում ՀՀ իրավական համակարգ և այդ դիրքորոշումը կիրառելու համար անհրաժեշտ է կամ օրենսդրական միջամտություն՝ ներպետական օրենքում՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքում փոփոխության կարարում կամ գոնե բարձրագույն դատական մարմնի կողմից Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկայի լույսի ներքո նախադեպային որոշման կայացմամբ այն համապարտադիր վարքագծի կանոնի ճանաչում: Տվյալ դեպքում առկա չէ ոչ մեկը, ոչ էլ մյուսը, և վաղեմության ժամկետն անցնելու հիմքով պայմանավորված քրեական պարասիսանսարվությունից ազատելու ներպետական իրավական նորմի՝ ՀՀ քրեական դատավարության և ՀՀ քրեական օրենսգրքերի նշված հոդվածների առկայությունը Կոնվենցիայի պայմաններում ՀՀ իրավական համակարգին հայրնի միակ կիրառման ենթակա վարքագծի կանոնն է: Ճիշտ է, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950թ.-ի Եվրոպական կոնվենցիայի դրույթները վավերացման փաստի ուժով պարտադիր են Հայաստանի Հանրապետության համար, սակայն Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի որոշումները որևէ իրավադրոյթով չեն կարող հավասարեցվել այդ միջազգային փաստաթղթերի մեջ ամրագրված հոդվածներին և ճանաչվել դրանց ուղղակի կիրառելիությունը: Դատարանը չի կարող նաև առաջնորդվել Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950թ.-ի Եվրոպական կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածով և առաջնայնությունը Կոնվենցիայի նախադեպին, քանի որ *MOCANU AND OTHERS v. ROMANIA* (Applications nos. 10865/09, 45886/07 and 32431/08) գործի կողմ Հայաստանի Հանրապետությունը չի հանդիսացել:

Պետք է նշել, որ ըստ ՀՀ սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ «ՀՀ վավերացված պայմանագրերի և օրենքների նորմերի միջև հակասության դեպքում կիրառվում են միջազգային պայմանագրերի նորմերը»: Տվյալ դեպքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի և մարդու իրավունքների և հիմնարար

ազատությունների պաշտպանության մասին Կոնվենցիայի նորմերի միջև ուղղակի հակասությունը բացակայում է:

Գաղափարները նաև արձանագրում է, որ եվրոպական դատարանի վերը նշված որոշումն անվերապահ կիրառելով անտեսվել է՝ ինչպես ՀՀ սահմանադրությամբ սահմանված անձի իրավիճակը վարթարացնող օրենքների ու իրավական ակտերի հետադարձ ուժ չունենալու մասին դրույթը, այնպես էլ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պահանջները, այդ թվում նաև մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Կոնվենցիայով սահմանված անձի իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Կոնվենցիայի պահանջները:

(...)

Այս պարագայում եթե նույնիսկ ընդունենք, որ եվրոպական դատարանի որոշումն կիրառելի է Հայաստանի Հանրապետությունում, ապա նախաքննական մարմինը քննության առարկա չի դարձրել այն հանգամանքը, թե այդ որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշման կիրառման դեպքում արդյոք չեն խախտվում մեղադրյալներ Հովհաննես Նեգուսի Մովսիսյանի և Արմեն Ռազմիկի Արսենյանի իրավունքներն ու հիմնարար ազատությունները և օրինական շահերը, քանի որ նրանց կողմից հանցագործությունը կատարվել է դեռևս 2004 թվականի ապրիլ ամսին, իսկ ՄԻԵԴ-ի որոշումը կայացվել է 2014 թվականի սեպտեմբերի 17-ին և եթե նշված որոշմանը, որը անձի վիճակը վարթարացնող իրավական ակտ է, հետադարձ ուժ է տրվում, արդյոք այդ դեպքում չեն խախտվում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի 2-րդ մասը և Կոնվենցիայով սահմանված անձի իրավունքներն ու հիմնարար ազատությունները: Գաղափարներ գրնում է, որ նախաքննական մարմնի կողմից ՄԻԵԴ-ի որոշումը կիրառելով վերը նշված հիմքով նույնպես խախտվել են ամբաստանյալներ Հովհաննես Նեգուսի Մովսիսյանի և Արմեն Ռազմիկի Արսենյանի իրավունքներն ու հիմնարար ազատությունները, այսինքն ՄԻԵԴ-ի որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումը սույն քրեական գործին վերաբերելի չէ»¹⁵:

¹⁵ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 5, թերթեր 236-257:

18. Վերաքննիչ դատարանը, 2019 թվականի հուլիսի 4-ի որոշմամբ Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2019 թվականի փետրվարի 22-ի դատավճիռը թողնելով օրինական ուժի մեջ, գտել է, որ. «(...) [Ամբաստանյալներ Հովհաննես Մովսիսյանին և Արմեն Արսենյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի հիման վրա վաղեմության ժամկետներն անցնելու հիմքով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309-րդ հոդվածի 2-րդ մասով կատարված արարքների համար քրեական պարասիանալությունից ազատելու վերաբերյալ Արարարի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի պարճատարանությունները օրինական և հիմնավորված են, իսկ ՀՀ օրենսդրության վերոնշյալ պահանջների անբեամամբ ամբաստանյալների նկատմամբ վաղեմության ժամկետների չկիրառումը կհանգեցնի նրանց իրավունքների և օրինական շահերի խախտման և կարող է առաջացնել իրավական անորոշություն ու որակվել որպես կամայականություն»¹⁶:

IV. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի դատական նիստում կողմերի հայտնած դիրքորոշումները.

19. Վճռաբեկ դատարանի՝ 2021 թվականի հունվարի 27-ի դատական նիստի ընթացքում պատասխանելով դատարանի հարցերին, ՀՀ գլխավոր դատախազության՝ մարդու դեմ ուղղված հանցագործությունների գործերով վարչության ավագ դատախազ Ա.Շահբազյանը հայտնել է, որ արարքը կատարելու պահին խոշտանգման հանցակազմը ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված չի եղել, ուստի Հ.Մովսիսյանին և Ա.Արսենյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309-րդ հոդվածով, այն է՝ պաշտոնական լիազորություններն անցնելը, որի հատկանիշները նույնականացվում են խոշտանգման հետ: Պատասխանելով դատարանի այն հարցերին, թե արդյո՞ք ներպետական օրենսդրությունը նախատեսում է կոնկրետ արարքի նկատմամբ վաղեմության ժամկետ կիրառելու արգելք, և թե արդյո՞ք վաղեմության ժամկետի կիրառումը չի հանգեցնի Հ.Մովսիսյանի և Ա.Արսենյանի իրավունքների խախտման՝ դատախազը

¹⁶ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 6, թերթեր 89-168:

վկայակոչել է *Արդույսամետր Յամանն ընդդեմ Թուրքիայի և Օկլային ընդդեմ Թուրքիայի* գործերով Եվրոպական դատարանի արտահայտած դիրքորոշումները և նշել, որ առկա են միջազգային իրավունքի նորմեր, որոնք արգելք են սահմանել վաղեմության ժամկետների կիրառման համար կոնկրետ ժամանակահատվածում:

19.1. Նույն նիստում, ամբաստանյալների շահերի պաշտպան Հ.Սուքիասյանը, դատարանի հարցերին պատասխանելով, նշել է, որ դատախազը վկայակոչում է միջազգային պայմանագրեր, բայց Հայաստանի Հանրապետությունը չունի կնքած միջազգային պայմանագիր, որի դրույթները գործում են մեր ներպետական օրենսդրության փոխարեն: Պաշտպանը հավելել է, որ առկա է Եվրոպական դատարանի դիրքորոշում, որը խորհրդատվական բնույթ ունի: Վկայակոչելով օրինականության սկզբունքը՝ պաշտպանը նշել է, որ 2004 թվականի դրությամբ Հայաստանի Հանրապետությունում խոշտանգումը հանցագործություն չի եղել, և խոշտանգման դեպքերով վաղեմության կիրառման արգելք չի եղել: Պաշտպանը նշել է, որ 2014 թվականի Եվրոպական դատարանի վճռի գործողությունը չպետք է տարածվի դրանից 10 տարի առաջ տեղի ունեցած դեպքի վրա:

19.2. Ամբաստանյալները դատական նիստի ընթացքում դիրքորոշում չեն արտահայտել:

19.3. Վճռաբեկ դատարանի՝ 2023 թվականի դեկտեմբերի 22-ի դատական նիստի ընթացքում տուժող Գ.Վիրաբյանը, անդրադառնալով դատարանի այն հարցին, թե ի՞նչ դիրքորոշում ունի բողոքարկվող դատական ակտերը բեկանելու և ամբաստանյալների նկատմամբ պատիժ նշանակելու պահանջի առնչությամբ, պատասխանել է, որ ներել է ամբաստանյալներին, վերջիններիս նկատմամբ որևէ բողոք և պահանջ չունի, թողնում է դատարանի հայեցողությանը:

V. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի Խորհրդատվական կարծիքը.

20. Վճռաբեկ դատարանի դիմումի հիման վրա ստացված՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի Խորհրդատվական կարծիքի ուղենիշային նշանակության հաշվառմամբ, Վճռաբեկ դատարանը հարկ է

համարում անդրադարձ կատարել Խորհրդատվական կարծիքում ներկայացված եզրահանգմանն ու դրա հիմքում ընկած փաստարկումներին:

20.1. Մեծ պալատն իր խորհրդատվական կարծիքում հիմնվել է ինչպես խոշտանգման արգելքի համընդհանուր պարտադիր նորմի և պետությունների համապատասխան պարտավորությունների միջազգային իրավական բովանդակության բացահայտման, այնպես էլ «*չկա հանցագործություն և պատիժ, եթե այն սահմանված չէ օրենքով*» սկզբունքի համատեքստում քրեական օրենքի կանխատեսելիության պահանջի վերլուծության վրա:

20.2. Մասնավորապես, նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ Եվրոպական դատարանին ուղղված դիմումը ձևակերպելիս Վճռաբեկ դատարանը հիմնվել է Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վրա, նախքան նույն կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածին հղումով տրված կոնկրետ հարցին անդրադառնալը, Եվրոպական դատարանը նպատակահարմար է համարել վերահաստատել իր նախադեպային իրավունքը 3-րդ հոդվածի ներքո՝ վաղեմության ժամկետների մասով՝ այնքանով, որքանով դա առնչվում է Խորհրդատվական կարծիքին՝ արձանագրելով հետևյալը. «*Դատարանն ի սկզբանե նշում է, որ այն ընդունել է, որ միջազգային իրավունքում խոշտանգման արգելքը սրացել է jus cogens կամ համընդհանուր պարտադիր նորմի կարգավիճակ (տես՝ Ալ-Ադասնին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ] [Al-Adsani v. the United Kingdom [GC]], թիվ 35763/97, §§ 60-61, ՄԻԵԴ 2001-XI): Բացի այդ, կարելի է հիշեցնել, որ Մոկանուն և այլք [[Mocanu and Others v. Romania] (...)] [GC] [ՄՊ], թիվ 10865/09 և ևս 2-ը] գլխավոր գործով (...) վճռում (...) Դատարանը վճռել է հետևյալը.*

«*(...) [Պ]երական պաշտոնատար անձի կողմից կատարված խոշտանգմանը կամ վար վերաբերմունքին վերաբերող գործերով քրեական վարույթը չպետք է դադարեցվի վաղեմության ժամկետի հիմքով, և նաև, որ այդ գործերով չպետք է թույլատրվեն համաներումների ու ներումների կիրառումը (տես՝ Արդուսամետ Եամանն ընդդեմ Թուրքիայի [Abdulsamet Yaman v. Turkey], թիվ 32446/96, § 55, 2004 թվականի նոյեմբերի 2), (...) [Մոկանուն և այլք ընդդեմ Ռումինիայի [Mocanu and Others v. Romania] գործը ([GC] [ՄՊ], թիվ 10865/09 և ևս 2-ը, § 70], և [««1989թ. դեկտեմբերի 21» ասոցիացիան և այլք ընդդեմ Ռումինիայի» [Association «21 December*

1989» and *Others v. Romania*], թիվ 33810/07 և 18817/08, § 144, 2011 թվականի մայիսի 24]): Ավելին, վաղեմության ժամկետը կիրառելու կարգը պետք է համարելի լինի Կոնվենցիայի պահանջներին: Հերևարար դժվար է ընդունել ոչ ճկուն վաղեմության ժամկետներ՝ առանց բացառությունների ընդունման (տե՛ս *mutatis mutandis* (համապատասխան փոփոխություններով) *Roman v. Finland*], թիվ 13072/05, § 50, 2013 թվականի հունվարի 29)»:

Փաստերի հիման վրա գրնելով, որ համապատասխան քննությունը հիմնականում կարճվել է քրեական պարասխանաարվության վաղեմության ժամկետն անցնելու հերևանքով՝ Գարարանը վճռել է, որ դժվար է համարել, որ (2-րդ հոդվածից և) 3-րդ հոդվածից բխող ընթացակարգային պարավորությունները կարարվել են այն դեպքում, երբ քննությունը կարճվել է իշխանությունների անգործության հերևանքով առաջացող՝ քրեական պարասխանաարվության վաղեմության ժամկետը լրանալու հիմքով (տե՛ս վերևում հիշարակված՝ Մոկանուն և այլք գործը, §346):

Հերևարար Գարարանը գրել է, որ 3-րդ հոդվածով նահարեալված ընթացակարգային երաշխիքները իահարվել են այն դեպքերում, երբ վաղեմության ժամկետները կիրառվել են իշխանությունների կողմից արագ և պարշաճ ջանահրողյամբ չգործելու արդյունքում (տե՛ս, ի թիվս այլ վճիռների, Բարին և այլք ընդդեմ Թուրքիայի [*Bati and Others v. Turkey*], թիվ 33097/96 և 57834/00, §§ 97 և 145-147, ՄԻԵԴ 2004-IV (քաղվածքներ). վերևում հիշարակված՝ Արդուսամեր Յամանի գործը § 59, Եսիլը և Սեվիմն ընդդեմ Թուրքիայի [*Yesil and Sevim v. Turkey*], թիվ 34738/04, §§ 38-42, 2007 թվականի հունիսի 5, Էրդողան Յիլմազը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի [*Erdogan Yilmaz and Others v. Turkey*], թիվ 19374/03, § 57, 2008 թվականի հոկտեմբերի 14, Էրդալ Ասլանն ընդդեմ Թուրքիայի [*Erdal Aslan v. Turkey*], թիվ 25060/02 և 1705/03, §§ 75-79, 2008 թվականի դեկտեմբերի 2, Պադուրեյն ընդդեմ Մոլդովայի [*Paduret v. Moldova*], թիվ 33134/03, § 75, 2010 թվականի հունվարի 5, Կարագոզը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի [*Karagoz and Others v. Turkey*], թիվ 14352/05 և ևս 2-ը, §§ 53-55, 2010 թվականի հուլիսի 13, Սավինն ընդդեմ Ուկրաինայի [*Savin v. Ukraine*], թիվ 34725/08, §§ 70-71, 2012 թվականի փետրվարի 16, Ուգյուրն ընդդեմ

Թուրքիայի [*Ugur v. Turkey*], թիվ 37308/05, § 105, 2015 թվականի հունվարի 13 և Բարոյվոյն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 9183/09, § 42, 2021 թվականի հունիսի 15):

Հարկ է նաև հիշեցնել, որ Դատարանը գրել է, որ տեղի է ունեցել 3-րդ հոդվածի խախտում այն դեպքում, երբ քրեական հետապնդման համար վաղեմության ժամկետը լրացել է խոշորանգման բնույթի արարքները կամ վար վերաբերմունքի այլ ձևեր ներպետական իշխանությունների կողմից անհամարժեքորեն պակաս ծանր հանցանք որակելու հետևանքով, ինչը հանգեցրել է ավելի կարճ վաղեմության ժամկետների կիրառման և հանցանքը կատարող անձին թույլ է տվել խուսափել քրեական պատասխանատվությունից (տե՛ս, ի թիվս այլ վճիռների, վերևում հիշատակված՝ Պաղոսերի գործը, § 75, Վելելն ընդդեմ Բուլղարիայի [*Velev v. Bulgaria*], թիվ 43531/08, § 61, 2013 թվականի ապրիլի 16, Օ.Ռ.-ն և Լ.Ռ.-ն ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության [*O.R. and L.R. v. the Republic of Moldova*], թիվ 24129/11, §§ 73-74, 2018 թվականի հոկտեմբերի 30):

Ավելին, մի քանի առիթներով Դատարանը գրել է, որ 3-րդ հոդվածով նախատեսված երաշխիքները չեն ապահովվել հիմնականում ներպետական իրավունքում խոշորանգում համարվող արարքների պարզաճ պարիժ ապահովող համապատասխան դրույթների բացակայության պարճառով (տե՛ս Չեսարոն ընդդեմ Իտալիայի [*Cestaro v. Italy*], թիվ 6884/11, § §§ 218-226, 2015 թվականի ապրիլի 7, Ազոլինան և այլք ընդդեմ Իտալիայի [*Azzolina and Others v. Italy*], թիվ 28923/09 և 67599/10, § 149-165, 2017 թվականի հոկտեմբերի 26, Չիրինոն և Ռեննեն ընդդեմ Իտալիայի [*Cirino and Renne v. Italy*], թիվ 2539/13 և 4705/13, §§ 106-112, 2017 թվականի հոկտեմբերի 26, և Բլեյրը և այլք ընդդեմ Իտալիայի [*Blair and Others v. Italy*], թիվ 1442/14 և ևս 2-ը, § 118-134, 2017 թվականի հոկտեմբերի 26): Այդ առնչությամբ Դատարանը նաև նշել է, որ տվյալ հանցանքների նկատմամբ կիրառվել է վաղեմության ժամկետների մասին դրույթը, «մի հանգամանք, որն ինքնին [հակասում է] խոշորանգումներին կամ վար վերաբերմունքի այլ ձևերին վերաբերող նախադեպային իրավունքին» (տե՛ս վերևում հիշատակված՝ Արդուլսամետ Յամանի գործը, § 55, վերևում հիշատակված՝ Չեսարոյի գործը, § 208, վերևում հիշատակված՝ Չիրինոյի և Ռեննեի գործը, § 110, և վերևում հիշատակված՝ Բլեյրը և այլք գործը, § 118-134):

Գաղափարներ հաշվի է առնում այն դժվարությունները, որոնք կարող են առաջանալ խոշտանգումների կամ վար վերաբերմունքի այլ ձևերի գործերով վճիռները կատարելու ընթացքում՝ անդամ պետությունների ներպետական համակարգերում վաղեմության ժամկետի վերաբերյալ դրույթի առկայության պարզառով: Այնուամենայնիվ, այն նշում է, որ մի շարք անդամ պետություններ ձեռնարկել են փարքեր միջոցներ՝ այս խնդիրը լուծելու և այդպիսով նման արարքներ գործող պետական պաշտոնատար անձանց անպարժելիությունը կանխելու համար: Այսպես՝ մի քանի անդամ պետություններ, այդ թվում՝ Թուրքիան, Մոլդովայի Հանրապետությունը, Ռումինիան և այժմ Հայաստանը փոփոխություններ են կատարել իրենց օրենսդրության մեջ՝ չեղարկելով վաղեմության ժամկետի կիրառումը խոշտանգման քնույթի արարքների նկատմամբ: Այլ երկրներում, ինչպես օրինակ՝ Իտալիայում, որպեսզի քրեական վարույթների իրականացումն անհնար չդառնա վաղեմության ժամկետները լրանալու հիմքով, 2020 թվականին օրենքում կատարվել է փոփոխություն, որով նախատեսվում է, որ առաջին արյանի դատարանի վճռից հետո վաղեմության ժամկետը կասեցվում է քրեական վարույթի մնացած ամբողջ ժամանակահատվածում:

Գաղափարներ նշում է, որ Վիրաբյանի գործով (վերևում հիշատակված) այն գրել է, որ րեղի է ունեցել 3-րդ հոդվածի խախտում այն հիմքով, որ դիմումարուն ենթարկվել է խոշտանգման, և որ իշխանությունները չեն իրականացրել ենթադրյալ վար վերաբերմունքի արդյունավետ քննություն: Այդուհանդերձ, Գաղափարների կարծիքով՝ անընդունելի կլինի, եթե ազգային իշխանությունները Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով նախատեսված իրենց դրական պարտավորությունները չկատարելու համար հարուցեն Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի երաշխիքների հաշվին, որոնցից մեկն այն է, որ քրեական իրավունքը չպետք է մեկնաբանվի լայնորեն՝ ի վնաս մեղադրյալի (րե՛ս Մյունխոն ընդդեմ Բուլղարիայի [Myumyun v. Bulgaria], թիվ 67258/13, § 76, 2015 թվականի նոյեմբերի 3, վերջին պահանջի մասով հղումներ կատարելով Բաշկայան և Օկսուողլուն ընդդեմ Թուրքիայի [ՄՊ] [Başkaya and Okçuoğlu v. Turkey [GC]] գործին, թիվ 23536/94 և 24408/94, § 36, ՄԻԵԴ 1999 IV. (...)) [Կոնոնովն ընդդեմ Լատվիայի [ՄՊ] [Kononov v. Latvia [GC]], թիվ 36376/04, ՄԻԵԴ

2010] գործը, § 185 և Դել Ռիո Պրադան ընդդեմ Իսպանիայի [ՄՊ] [Del Rio Prada v. Spain [GC]], թիվ 42750/09, § 78, ՄԻԵԴ 2013):

Մասնավորապես և սույն խորհրդարկական կարծիքի նպատակներով հարկ է նշել, որ Դատարանի նախադեպային իրավունքի ներկա վիճակից չի բխում, որ Կոնվենցիայի համաձայն Պայմանավորվող կողմից պահանջվում է չկիրառել կիրառելի վաղեմության ժամկետը և այդպիսով արդյունավետորեն վերականգնել լրացած վաղեմության ժամկետը: Վարույթը վերսկսելու համարեքսպում Դատարանը ճանաչել է, որ կարող են լինել իրավիճակներ, երբ դե յուրե կամ դե ֆակտո հնարավոր չէ վերսկսել այն միջադեպերի քրեական գործով քննությունները, որոնք կապված են Դատարանի կողմից քննվող գանգառների հետ: Եման իրավիճակներ կարող են առաջանալ, օրինակ, այն գործերի դեպքում, երբ հանցանքը կատարող անձինք արդարացվել են, և նրանց նկատմամբ չի կարող իրականացվել դատական քննություն նույն հանցանքի համար, կամ այն գործերի դեպքում, երբ քրեական վարույթը չի կարող իրականացվել՝ ազգային օրենսդրությամբ նախատեսված վաղեմության ժամկետը լրանալու հիմքով: Իսկապես, վաղեմության ժամկետն անցնելու հետևանքով կարճված քրեական վարույթները վերսկսելը կարող է առաջացնել ինդիքներ իրավական որոշակիության իմաստով և հետևաբար կարող է ազդել մեղադրյալի՝ Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքների վրա (տե՛ս Տաշդեմիրն ընդդեմ Թուրքիայի (որոշում) [Taşdemir v. Turkey (dec.)], թիվ 52538/09, § 14, 2019 թվականի մարտի 12)»¹⁷:

20.3. Անդրադառնալով Եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածին՝ Եվրոպական դատարանը վերահաստատել է իր նախադեպային իրավունքի վերաբերելի ընդհանուր սկզբունքները՝ այդ հոդվածի շրջանակներում իրավական որոշակիության և կանխատեսելիության պահանջների մասով: Մասնավորապես, Եվրոպական դատարանն ընդգծել է, որ. «(...) [Կ]անխատեսելիության հասկացության շրջանակը զգալիորեն կախված է ինդիքն առարկա օրենքի բովանդակությունից, այն ոլորտից, որն այն պետք է ընդգրկի, և այն անձանց թվից

¹⁷ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի խորհրդատվական կարծիքը, կետեր 59-66:

և կարգավիճակից, որոնց այն ուղղված է: Օրենքը, սակայն, կարող է համարվել որպես կանխարեւելիության պահանջը բավարարող, նույնիսկ եթե փյալ անձը սրիսված է համապարասիան իրավաբանական խորհրդարկություն սրանալ գնահարելու համար (այնքանով, որքանով ողջամրորեն հնարավոր է փյալ հանգամանքներում) այն հերևանքները, որոնց կարող է հանգեցնել փյալ գործողությունը: Սա հարկապես վերարերում է մասնագիտական գործունեություն իրականացնող անձանց, որոնք սովոր են մեծ զգուշավորություն ցուցարերել իրենց աշխարանքը կարարելիս: Այս առումով ակնկալվում է, որ վերջիններս հարուկ ուշադրությանը պերք է գնահարեն այն ոիսկերը, որոնք ի հայր են գալիս նմանարիպ գործողությունների արդյունքում (րե՛ս Վասիլիաուսկասն ընդդեմ Լիտվայի [ՄՊ] [Vasiliauskas v. Lithuania [GC]], թիվ 35343/05, § 157, ՄԻԵԴ 2015, և թիվ P16-2019-001 խորհրդարվական կարծիքը, § 61):

(...)

Դարարանը նաս վերահարարարում է, որ մի քանի առիթներով այն վճել է, որ վաղեմությունը կարող է սահմանվել որպես հանցանքը կարարած անձի՝ հանցանքի կարարման օրվանից որոշակի ժամկերը լրանալուց հերո քրեական հերասպնդման չենթարկվելու կամ չդարասարվելու՝ օրենքով սահմանված իրավունք: Վաղեմության ժամկերները, որոնք Պայմանավորվող պերությունների ներպերական իրավական համակարգերին բնորոշ հարկանիշ են, ծառայում են մի քանի նպարակների, այդ թվում՝ իրավական որոշակիության և վերջնականության սպահովմանը, մերադրյալի իրավունքների իսիարումների կանիարգելմանը, ինչը կարող է իսթարվել, եթե դարարաններից պահանջվի որոշումներ կայացնել այնպիսի սպացույցների հիման վրա, որոնք ժամանակի ընթացքում կարող են դառնալ ոչ ամբողջական (րե՛ս (...) [Բոյեմին և այլք ընդդեմ Բելգիայի [Coume and Others v. Belgium], թիվ 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 և 33210/96, ՄԻԵԴ 2000-VII.], § 146):

Վերունշյալ գործում Դարարանը կոչված է եղել որոշել, թե արդյոք դեռևս չլրացած վաղեմության ժամկերները երկարաձգելու մասով օրենսդրական փոփոխություններն առաջացրել են խնդիրներ 7-րդ հողվածի մասով: Դարարանն ընդունում է, որ վաղեմության ժամկերի երկարաձգումն իրասես երկարաձգել է այն

ժամանակահատվածը, որի ընթացքում տվյալ հանցանքների մասով կարող են հարուցվել քրեական հետապնդումներ, և հետևաբար բացասաբար է ազդել դիմումատուների վիճակի վրա՝ մասնավորապես խաթարելով նրանց ակնկալիքները: Այդուհանդերձ, սա չի հանգեցնում 7-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքների խախտման, քանի որ այդ դրույթը չի կարող մեկնաբանվել որպես դատավարական իրավունքի անմիջապես կիրառման միջոցով վաղեմության ժամկետների երկարաձգումն արգելող դրույթ, որի դեպքում համապատասխան հանցանքների նկատմամբ երբեք չի կիրառվում վաղեմության ժամկետի սկզբունքը (նույն տեղում՝ § 149): Այդ եզրակացությանը հանգելիս Դատարանը կարևորել է այն փաստը, որ ներպետական դատարանը հետևել է համընդհանուր ընդունված այն սկզբունքին, որ դատավարական նորմերն անմիջապես կիրառվում են ընթացքի մեջ գտնվող վարույթների նկատմամբ՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ հարակորեն նախատեսված է հակառակը (*tempus regit actum* սկզբունք) (նույն տեղում, § 148):

Դատարանն այնուհետև հիմնվել է այս եզրահանգումների վրա և եզրակացրել, որ վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ նորմերը չեն սահմանել հանցանքները և դրանց համար նախատեսված պարիժները և կարող են ընկալվել որպես գործի գնահատման համար սահմանված պարզ նախապայման՝ 7-րդ հոդվածի համաձայն ներկայացված բողոքը ճանաչելով որպես ակնհայտ անհիմն (տե՛ս Պրևիտին ընդդեմ Իտալիայի (որոշում) [*Previti v. Italy (dec.)*], թիվ 1845/08, § 80, 2013 թվականի փետրվարի 12, որի դեպքում դիմումատուն բողոքել է, որ չի կարողացել օգտվել ավելի բարենպաստ վաղեմության ժամկետներից, որոնք ներդրվել են, երբ իր քրեական գործը եղել է ընթացքի մեջ Գերագույն դատարանում): Այս եզրահանգումը հետագայում հաստատվել է մի շարք նմանատիպ գործերում, այդ թվում՝ Բիագիոլին ընդդեմ Սան Մարինոյի (որոշում) [*Biagioli v. San Marino (dec.)*] (թիվ 8162/13, § 90, 2014 թվականի հուլիսի 8, որի դեպքում ընդունվել է օրենք, որը, ի տարբերություն դիմումատուի կողմից հանցանքը կատարելու ժամանակահատվածի, պահանջել է որոշակի հանգամանքներում կասեցնել վաղեմության ժամկետը, և որը տարածվել է դիմումատուի գործի նկատմամբ) և Բորչեան ընդդեմ Ռումինիայի (որոշում) [*Borcea v.*

Romania (dec.)) (թիվ 55959/14, § 64, 2015 թվականի սեպտեմբերի 22, որի դեպքում դիմումատուները՝ քրեական վարույթով մեղադրյալը, չի կարողացել օգտվել իրեն վերագրվող հանցանքի մասով ավելի նպաստավոր վաղեմության ժամկետներ սահմանող օրենսդրական փոփոխություններից):

Այսպիսով, ինչպես երևում է վերևում ամփոփ ներկայացված որոշումներից, դեռևս չլրացած վաղեմության ժամկետը երկարաձգող օրենսդրական փոփոխությունները չեն համարվել Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում:

Այդուհանդերձ, ի տարբերություն այդ գործերի, Գաբարանը գրել է, որ վերջին գործում, որի դեպքում դիմումատուները դատապարտվել են վաղեմության ժամկետը լրացած հանցանքի համար, տեղի է ունեցել 7-րդ հոդվածի խախտում (տե՛ս Անտիան և Խուպենիան ընդդեմ Վրաստանի [Antia and Khupenia v. Georgia], թիվ 7523/10, §§ 38-43, 2020 թվականի հունիսի 18) (...):

(...) [Ի]նչպես կարելի է տրամաբանորեն եզրակացնել Գաբարանի վերոնշյալ եզրահանգումներից, այն դեպքում, երբ քրեական պարասխանատվությունը վերականգնվել է վաղեմության ժամկետն անցնելուց հետո, այն կհամարվի անհամարելելի 7-րդ հոդվածով ամրագրված՝ օրինականության (Nullum crimen, nulla poena sine lege (չկա հանցագործություն և պարիժ, եթե այն սահմանված չէ օրենքով)) և կանխարեսելիության հիմնական սկզբունքների հետ (...): Դրանից հետևում է, որ այն դեպքում, երբ ներպետական իրավունքով սահմանված հանցանքի համար կարող է կիրառվել վաղեմության ժամկետների մասին դրույթը, և վաղեմության ժամկետը լրանալու հիմքով կարող է բացառվել քրեական պարասխանատվությունը, 7-րդ հոդվածի համաձայն՝ օրինական իրավական հիմքերի բացակայության պատճառով քրեական հետապնդումն այդ հանցանքի մասով բացառվում է: Այլ վճիռ կայացնելը հավասարազոր կլինի «քրեական իրավունքն ի վնաս մեղադրյալի հետադարձ ուժով կիրառելը» ընդունելուն (շեշտադրումն ավելացված է) (տե՛ս (...) [Դեյ Ռիո Պրադան ընդդեմ Իսպանիայի [UՊ] [Del Rio Prada v. Spain [GC]], թիվ 42750/09, ՄԻԵԴ 2013], § 78)»¹⁸:

¹⁸ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի խորհրդատվական կարծիքը, կետեր 68 և 72-77:

20.4. Վերոգրյալի համատեքստում, ի վերջո, Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ. «(...) Դատարանին չի ներկայացվում նախքան քննվող գործով վաղեմության ժամկետն անցնելը վաղեմության ժամկետի՝ օրենսդրությամբ սահմանված երկարաձգման հարցը, այլ ներկայացվում է իրավիճակ, երբ հայցող դատարանը պետք է որոշի, թե արդյոք ՔՕ-ի 75-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի և ՔԴՕ-ի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի համաձայն կիրառի փաստ փարի վաղեմության ժամկետը, թե ՔՕ-ի 75-րդ հոդվածի 6-րդ մասով սահմանված՝ արդեն գոյություն ունեցող դրույթը, որը նախատեսում է այդ դրույթում սահմանված հանգամանքներում վաղեմության ժամկետ չկիրառելու բացառությունները: Հաշվի առնելով վերևում՝ 70-րդ և 71-րդ պարբերություններում շարադրված ընդհանուր նկարագրումները՝ առաջին հերթին և առավելապես հենց ազգային դատարանը պետք է իր ներպետական սահմանադրական և քրեական իրավունքով նախատեսված նորմերի համարեքստում որոշի, թե արդյոք ազգային իրավական համակարգում իրավաբանական ուժ ունեցող միջազգային իրավունքի կանոնները, փոխադրված Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն (տե՛ս վերևում՝ 34-րդ պարբերությունը), կարող են նախատեսել Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի իմաստով բավականաչափ հարակ և կանխատեսելի իրավական հիմքեր՝ եզրակացնելու, որ փոխադրված հանցանքի նկարմամբ վաղեմության ժամկետների մասին դրույթը չի կիրառվում»¹⁹:

20.5. Մեծ պալատի խորհրդատական կարծիքին կից ներկայացված համընկնող առանձին կարծիքում Եվրոպական դատարանում Հայաստանի Հանրապետության դատավոր Ա.Հարությունյանը Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով սահմանված խոշտանգման արգելքի, դրանց հիման վրա գործող պայմանագրային մարմինների՝ Խոշտանգումների դեմ կոմիտեի և Եվրոպական դատարանի՝ խոշտանգման նկատմամբ վաղեմության ժամկետների կիրառման արգելքի վերաբերյալ որոշումների, 1995 թվականի հուլիսի 5-ին ընդունված ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի վերլուծության հիման վրա եզրակացրել է, որ. «(...) ՄԱԿԵՄԴԿ-ի 4-րդ

¹⁹ Տե՛ս նույն տեղում, կետ 78:

հողվածով պետությունից պահանջվում է սպահովել, որ խոշորանգաման բնույթի բոլոր արարքներն իր քրեական իրավունքով համարվեն հանցանքներ: 1993 թվականի սեպտեմբերին Հայաստանը վավերացրել և միացել է ՄԱԿԽԴԿ-ին, մինչդեռ ԽԴԿ-ի կողմից ներկայացված նկարառումներում նշվում է, որ մինչև 2004 թվականն այն չի կատարել 4-րդ հողվածով նախատեսված պարտավորությունը:

Քրեական օրենսգրքի 75-րդ հողվածի 6-րդ մասով նախատեսվում է. «Վաղեմության ժամկետներ չեն կիրառվում նաև Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով նախատեսված քրեական հանցանքներ կատարած անձանց նկատմամբ, եթե այդ պայմանագրերով սահմանված է վաղեմության ժամկետների կիրառման արգելք»:

ՄԱԿԽԴԿ-ի 4-րդ հողվածով պահանջվում է քրեականացնել խոշորանգաման՝ Քրեական օրենսգրքի 75-րդ հողվածի 6-րդ մասի իմաստով: Հայաստանի կողմից այս պարտավորությունը չկատարելը չի կարող լինել 75-րդ հողվածի 6-րդ մասը չկիրառելու պարճառ: Ի վերջո «Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին» Վիեննայի կոնվենցիայի 26-րդ և 27-րդ հողվածներով նախատեսվում է, որ ՄԱԿԽԴԿ-ի նման պայմանագրերը պետք է բարեխղճորեն կատարվեն, և որ «պետությունը չի կարող վկայակոչել իր ներքին իրավունքի դրույթները որպես պայմանագիրը չկատարելու արդարացում»: Միջազգային արդարադատության մշտական պալատը (ՄԱՄՊ) ևս ընդունել է դա «Լեհաստանի քաղաքացիների նկատմամբ վերաբերմունքը» փաստաթղթում, որով այն վճռել է, որ «որևէ պետություն չի կարող իր սեփական Սահմանադրությանը հղում կատարել ի վնաս այլ պետության՝ միջազգային իրավունքով կամ գործող պայմանագրերով արանձնաձև իր պարտավորությունները կատարելուց խուսափելու նպատակով»:

Թեև սույն գործով դրան հակասող որևէ ներպետական դրույթ նույնիսկ գոյություն չունի, այդպիսի դրույթի բացակայությունը ևս չի կարող համարվել պետության կողմից իր պարտավորությունները չկատարելու արդարացում:

Ինչ վերաբերում է 75-րդ հողվածի 6-րդ մասի երկրորդ չափանիշին, մասնավորապես, որ վաղեմության ժամկետը պետք է սահմանվի համապատասխան պայմանագրում, սպա ճիշտ է, որ ՄԱԿԽԴԿ-ն հստակ չի անդրադառնում այս հարցին: Այդուհանդերձ, ԽԴԿ-ն վերահասարակել է, որ

խոշորանգման նկատմամբ չպետք է կիրառվեն ժամանակային սահմանափակումներ, ինչպես նշվել է Հայաստանի վերաբերյալ 2012 թվականի իր եզրափակիչ դիրարկումներում:

(...)

Խոշորանգման արգելքի *jus cogens* նորմը գերակայում է վաղեմության ժամկետների մասին ազգային դրույթների նկատմամբ: Հետևաբար, որպես արգելքի *jus cogens* բնույթի բացասական ազդեցության հետևանք, վաղեմության ժամկետ նախատեսող ցանկացած օրենք ի սկզբանե հակասում է միջազգային իրավունքի նորմերին և երբեք չի կարող օրինականորեն կիրառվել:

Այդպիսով, չի առաջանում Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի կիրառելիության հարց, քանի որ երբեք չի եղել վաղեմության ժամկետներ նախատեսող որևէ գործող օրենք. վաղեմության ժամկետներ չկիրառելը, ի սկզբանե, խոշորանգումների արգելքի և դրանց առնչվող ժամկետների *jus cogens* նորմի համաձայն եղել է օրինական և կանխարեսելի՝ որպես ազգային օրենսդրության մաս:

Նույնիսկ եթե ազգային իրավունքի համաձայն քրեական հետապնդումը հնարավոր չի եղել վաղեմության ժամկետը լրանալու հիմքով, դա նշանակություն չունի, քանի որ այդ օրենքը երբևէ իրավական ուժ չէր կարող ունենալ»²⁰:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառարանությունները և եզրահանգումը.

21. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ խոշտանգում կամ դրան հավասարեցված այլ արարքներ կատարած անձանց նկատմամբ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետներ կիրառելու իրավաչափության կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

²⁰ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի խորհրդատվական կարծիքը, դատավոր Ա.Հարությունյանի համընկնող առանձին կարծիքը, Ե բաժին:

22. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված *սուսջին* իրավական խնդիրը հետևյալն է. արդյո՞ք ներպետական կանոնակարգումները, մասնավորապես՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի 6-րդ մասով նախատեսված՝ միջազգային պայմանագրերով սահմանված դեպքերում և այդ պայմանագրերով նախատեսված հանցանքներ կատարած անձանց նկատմամբ վաղեմության ժամկետներ չկիրառելու վերաբերյալ դրույթը Եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի իմաստով բավարար իրավական հիմքեր է նախատեսում խոշտանգում կամ դրան հավասարեցված այլ հանցանքներ կատարած անձանց նկատմամբ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետներ չկիրառելու համար:

I. Հայաստանի Հանրապետության ներպետական օրենսդրությունը.

23. 1995 թվականի հուլիսի 5-ին ընդունված ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ *«(...) Վավերացված միջազգային պայմանագրերը Հանրապետության իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են: Եթե նրանցում սահմանված են այլ նորմեր, քան նախատեսված են օրենքներով, ապա կիրառվում են պայմանագրի նորմերը (...):»*:

2005 թվականի նոյեմբերի 27-ի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ *«(...) Միջազգային պայմանագրերը Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են: Եթե վավերացված միջազգային պայմանագրում սահմանվում են այլ նորմեր, քան նախատեսված են օրենքներով, ապա կիրառվում են այդ նորմերը: Սահմանադրությանը հակասող միջազգային պայմանագրերը չեն կարող վավերացվել (...):»*:

2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ *«Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերի և օրենքների նորմերի միջև հակասության դեպքում կիրառվում են միջազգային պայմանագրերի նորմերը»*:

ՀՀ Սահմանադրության 81-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ *«Հիմնական իրավունքների և ազատությունների վերաբերյալ Սահմանադրությունում*

ամրագրված դրույթները մեկնաբանելիս հաշվի է առնվում Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած՝ մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային պայմանագրերի հիման վրա գործող մարմինների պրակտիկան»:

24. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 1-ին հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրքը հիմնվում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության և միջազգային իրավունքի սկզբունքների ու նորմերի վրա»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ «Խտաղաղության և մարդկության անվտանգության դեմ ուղղված՝ սույն օրենսգրքի 384-րդ, 386-391-րդ, 393-397-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցանքներ կատարած անձանց նկատմամբ վաղեմության ժամկետներ չեն կիրառվում: Վաղեմության ժամկետներ չեն կիրառվում նաև Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով նախատեսված հանցանքներ կատարած անձանց նկատմամբ, եթե այդ պայմանագրերով վաղեմության ժամկետների կիրառման արգելք է սահմանված»:

2021 թվականի մայիսի 5-ին ընդունված և 2022 թվականի հուլիսի 1-ից ուժի մեջ մտած ՀՀ քրեական օրենսգրքի 83-րդ հոդվածի 9-րդ մասի համաձայն՝ «Սույն օրենսգրքի 133-154-րդ հոդվածներով, 308-րդ հոդվածով, 441-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով կամ 450-րդ հոդվածով [խոշտանգումը] նախատեսված հանցանք կատարած անձանց նկատմամբ վաղեմության ժամկետներ չեն կիրառվում՝ անկախ հանցանքի կատարման պահից»:

2001 թվականի ապրիլի 16-ին ընդունված, 2001 թվականի հունիսի 10-ից ուժի մեջ մտած և 2004 թվականի ապրիլ ամսվա դրությամբ գործող խմբագրությամբ «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի՝ ոստիկանության գործունեության սկզբունքներն ամրագրող 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Ուտիկանության գործունեությունը հիմնվում է օրինականության, անձի իրավունքներն ու ազատությունները, պարիվն ու արժանապատվությունը հարգելու, մարդասիրության և հրապարակայնության սկզբունքների վրա (...)»:

Նույն օրենքի 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ «(...) Ուտիկանության աշխատակցի կողմից մարդուն խոշտանգումների, դաժան կամ նրա արժանապատվությունը

նվասարացնող վերաբերմունքի ենթարկելը կամ նրա նկատմամբ բռնություն կիրառելն արգելվում է և առաջացնում է պարասիսանսարվություն՝ օրենքով սահմանված կարգով»:

25. Վերոնշյալ նորմերի վերլուծությունից բխում է, որ նախ՝ Հայաստանի Հանրապետության հիմնական օրենքը՝ ՀՀ Սահմանադրությունը, սահմանադրական փոփոխությունների տեքստով պայմանավորված որոշակի առանձնահատկություններով հանդերձ, ներպետական իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մաս է դիտարկում Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերը: Դեռ ավելին, ՀՀ միջազգային պայմանագրերի և օրենքների նորմերի միջև հակասության դեպքում ՀՀ Սահմանադրությունը կոլիզիան լուծում է հօգուտ միջազգային պայմանագրերի կարգավորումների:

2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 1-ին հոդվածն իր հերթին ուղղակի կարգավորում էր նախատեսում առ այն, որ օրենսգիրքը հիմնվում է ինչպես Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության, այնպես էլ միջազգային իրավունքի սկզբունքների ու նորմերի վրա:

25.1. Ինչ վերաբերում է վաղեմության ժամկետների կիրառման արգելք սահմանող քրեաիրավական նորմին, ապա օրենսդիրը, ելնելով այն հանգամանքից, որ ՀՀ միջազգային պայմանագրերը կազմում են ներպետական իրավական համակարգի անբաժան մասը, իրավաչափորեն նախատեսել է, որ նորմում թվարկված կոնկրետ հանցակազմերից բացի, վաղեմության ժամկետները չեն կիրառվում նաև միջազգային պայմանագրերով նախատեսված հանցանքներ կատարած անձանց նկատմամբ, եթե այդ պայմանագրերով վաղեմության ժամկետների կիրառման արգելք է սահմանված: ՀՀ քրեական օրենսգրքի վերոնշյալ նորմը օրենսգրքի ընդունումից ի վեր որևէ օրենսդրական փոփոխության և լրացման չի ենթարկվել: Այսինքն՝ օրենսդիրն ի սկզբանե՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի ընդունման օրվանից՝ 2003 թվականի ապրիլի 18-ից ի վեր, հստակ իրավական հիմք է նախատեսել այդ պահին վավերացված կամ հետագայում վավերացվելիք միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերում առանձին հանցանքների նկատմամբ վաղեմության ժամկետներ չկիրառելու համար: Այսպիսով, թեև ՀՀ

քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի 6-րդ մասում թվարկված հանցակազմերի ցանկում խոշտանգումը կամ դրան հավասարեցված այլ արարքներ նախատեսված չեն, սակայն նորմի գործողության շրջանակը չի սահմանափակվում նշված հանցակազմերով, քանի որ այն ուղղակիորեն **նախատեսում է միջազգային պայմանագրերով սահմանված դեպքերում և դրանցով նախատեսված հանցանքներ կատարած անձանց** նկատմամբ վաղեմության ժամկետներ չկիրառելու օրենսդրական հնարավորությունը: Ընդ որում, հարկ է ընդգծել, որ «Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացում կատարելու մասին» 2015 հունիսի 9-ին ընդունված ՀՀ օրենքով 309.1-րդ հոդվածով խոշտանգման համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսող հատուկ նորմը ևս ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի 6-րդ մասում թվարկված հանցակազմերի ցանկում չի ընդգրկվել:

II. Խոշտանգման արգելքը՝ որպես *jus cogens* նորմ՝ Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերում.

26. 1969 թվականի մայիսի 23-ին ընդունված և Հայաստանի Հանրապետության կողմից 2005 թվականի մայիսի 17-ին վավերացված՝ «Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին» կոնվենցիայի՝ «Ընդհանուր միջազգային իրավունքի համընդհանուր պարտադիր (*jus cogens*) նորմին հակասող պայմանագրերը» վերտառությամբ 53-րդ հոդվածի համաձայն՝ *«Պայմանագիրն առոչինչ է, եթե կնքման պահին հակասում է ընդհանուր միջազգային իրավունքի պարտադիր նորմին: Սույն Կոնվենցիայի նպարակների համար ընդհանուր միջազգային պարտադիր նորմն այն նորմն է, որը պետությունների միջազգային հանրության կողմից ամբողջությամբ ընդունվում ու ճանաչվում է որպես նորմ, որից շեղումն անթույլատրելի է, և որը կարող է փոփոխվել միայն ընդհանուր միջազգային իրավունքի հաջորդ նորմով»:*

Նույն կոնվենցիայի՝ «Ընդհանուր միջազգային իրավունքի համընդհանուր պարտադիր նոր նորմի (*jus cogens*) առաջացումը» վերտառությամբ 64-րդ հոդվածի համաձայն՝ *«Եթե առաջանում է ընդհանուր միջազգային իրավունքի պարտադիր նոր նորմ, ապա ցանկացած պայմանագիր, որը հակասում է այդ նորմին, անվավեր*

է և դադարում է»:

26.1. «Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին» կոնվենցիայի վերոնշյալ դրույթներից բխում է, որ միջազգային իրավունքի համապարտադիր կամ *jus cogens* նորմը հիմնարար իրավական նորմ է, որից որևէ շեղում չի թույլատրում: *Jus cogens* նորմը միջազգային իրավական համակարգում ունի այն նույն դերակատարումը, ինչ իրավունքների սահմանադրական երաշխիքներն ազգային իրավական համակարգում:

27. Համամարդկային արժեքների պաշտպանության՝ որպես Հայաստանի Հանրապետության համար *jus cogens* պարտավորության գաղափարը հստակ ամրագրված է նաև 1995 թվականի հուլիսի 5-ին ընդունված ՀՀ Սահմանադրության նախաբանում, համաձայն որի՝ Հայ ժողովուրդը, ի շարս այլ նպատակների և սկզբունքների, ՀՀ Սահմանադրությունն ընդունել է նաև՝ «*հավասարելով հավասարամոթյունը համամարդկային արժեքներին*»: Ինչպես փաստել է ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իր՝ 2023 թվականի մարտի 24-ի թիվ ՍԴՈ-1680 որոշմամբ, 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով Սահմանադրության նախաբանում ևս այս հավաստիքի արձանագրումը «համամարդկային արժեքներ» սահմանադրական եզրը Սահմանադրության նորմերի նպատակային մեկնաբանման համար կիրառելի առաջնային ուղենիշ է: Նույն որոշմամբ ՀՀ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ ՀՀ Սահմանադրության նախաբանում Հայ ժողովրդի՝ համամարդկային արժեքներին հավատարմության հավաստիքը պահանջում է նաև համամարդկային արժեքների պաշտպանությանը և պահպանությանն ուղղված Հայաստանի Հանրապետության հանձնառությունը, և որ ՀՀ Սահմանադրությամբ հիմնված և երաշխավորված՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավագործության համակարգը կոչված է ապահովելու, ի թիվս Սահմանադրությամբ ամրագրված այլ արժեքների, նաև Սահմանադրության նախաբանի իմաստով «համամարդկային արժեքների» պաշտպանությունը, որն առաջնահերթությամբ սահմանադրական հրամայական լինելուց բացի՝ նաև *jus cogens* նորմերով պարտավորություն է ցանկացած

պետության համար²¹:

28. 1966 թվականի դեկտեմբերի 16-ին ընդունված և Հայաստանի Հանրապետության կողմից 1993 թվականի հունիսի 23-ին վավերացված՝ «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» ՄԱԿ-ի միջազգային դաշնագրի 7-րդ հոդվածի համաձայն՝ *«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ էլ դաժան, անմարդկային կամ իր արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պարծի»*:

29. 1984 թվականի դեկտեմբերի 10-ին ստորագրված և Հայաստանի Հանրապետության կողմից 1993 թվականի սեպտեմբերի 13-ին վավերացված՝ «Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի դեմ» ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ *«Յուրաքանչյուր մասնակից պետություն ձեռնարկում է օրենսդրական, վարչական, դատական կամ այլ արդյունավետ միջոցներ՝ իր իրավագործության ներքո գրնվող ցանկացած փարսածքում խոշտանգումների դեպքերը կանխելու համար»*:

Նույն կոնվենցիայի 12-րդ հոդվածի համաձայն՝ *«Յուրաքանչյուր մասնակից պետություն սպառնում է, որպեսզի իր իրավասու մարմիններն անհապաղ և անաչառ հետաքննություն անցկացնեն, երբ առկա է բավարար հիմք ենթադրելու, որ խոշտանգումը կիրառվել է իր իրավագործության ներքո գրնվող ցանկացած փարսածքում»*:

29.1. «Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի դեմ» ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի կիրառման նկատմամբ մշտադիտարկում իրականացնող՝ Խոշտանգումների դեմ կոմիտեն, կոնվենցիայի 19-րդ հոդվածով սահմանված կարգով անդամ պետությունների կողմից ստանձնած պարտավորությունները կյանքի կոչելու համար ձեռնարկված միջոցառումների վերաբերյալ ներկայացված զեկույցների առնչությամբ իր՝ 2003 թվականի մայիսի 27-ի թիվ CAT/C/CR/30/5 և թիվ CAT/C/CR/30/4 եզրափակիչ

²¹ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի՝ «1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով 2023 թվականի մարտի 24-ի թիվ ՄԴՌ-1680 որոշումը:

դիտարկումներում անդամ պետություններին պարտավորեցրել է **բացառել վաղեմության ժամկետների մասին դրույթի կիրառումը խոշտանգմանն առնչվող հանցագործությունների նկատմամբ**²²: Խոշտանգումների դեմ կոմիտեն իր այս դիրքորոշումը հետևողականորեն զարգացրել է նաև անդամ պետությունների ներկայացրած զեկույցների վերաբերյալ իր հետագա եզրափակիչ դիտարկումներում²³:

30. Հայաստանի Հանրապետությունը 1993 թվականի սեպտեմբերի 13-ին վավերացրել է նաև 1989 թվականի փետրվարի 1-ին ուժի մեջ մտած՝ «Խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխարգելման մասին» եվրոպական կոնվենցիան, որի 1-ին հոդվածի համաձայն՝ *«Խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխմանն նպաստակով սրեղծվում է Եվրոպական կոմիտե (այսուհետ՝ Կոմիտե) (...):»*:

31. Նախկին Հարավսլավիայի հարցերով միջազգային քրեական տրիբունալն (այսուհետ՝ նաև Տրիբունալ) իր՝ դեռևս 1998 թվականի դեկտեմբերի 10-ին կայացրած որոշմամբ արձանագրել է, որ խոշտանգման արգելքը ձեռք է բերել *jus cogens* նորմի կարգավիճակ՝ բնորոշելով այն որպես միջազգային իրավունքի համապարտադիր նորմ, որից որևէ շեղում չի թույլատրվում: Մասնավորապես, վերոնշյալ որոշման համաձայն՝ այն, որ խոշտանգումն արգելված է միջազգային իրավունքի համապարտադիր նորմով, իր ազդեցությունն ունի միջպետական և անհատական մակարդակներում: Տրիբունալի գնահատմամբ՝ միջպետական մակարդակում այն ծառայում է խոշտանգումը թույլատրող ցանկացած օրենսդրական, վարչական կամ դատական ակտի միջազգայնորեն ապալեգիտիմացմանը: Նշված որոշման համաձայն՝ մի կողմից՝ խոշտանգումների դեմ արգելքի *jus cogens* բնույթով պայմանավորված, խոշտանգումներ նախատեսող պայմանագրերը կամ սովորույթային կանոններն առոչինչ և անվավեր են լինելու ի սկզբանե (*ab initio*),

²² Տե՛ս, Խոշտանգումների դեմ կոմիտեի՝ Թուրքիայի վերաբերյալ եզրափակիչ դիտարկումներ, ՄԱԿ-ի փաստաթուղթ թիվ CAT/C/CR/30/5, 2003 թվականի մայիսի 27, կետ 7-րդ, ենթակետ (գ), Սլովենիայի վերաբերյալ եզրափակիչ դիտարկումներ, ՄԱԿ-ի փաստաթուղթ թիվ CAT/C/CR/30/4, 2003 թվականի մայիսի 27, կետ 6:

²³ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի խորհրդատվական կարծիքը, դատավոր Ա.Հարությունյանի համընկնող առանձին կարծիքը, բաժին Ա, կետ 3:

մյուս կողմից՝ անընդունելի են լինելու պետության ձեռնարկած քայլերը՝ ուղղված խոշտանգումները թույլատրելուն կամ դրանց համար ներում շնորհելուն կամ ենթադրյալ մեղավորներին համաներման մասին օրենքներ ընդունելու միջոցով պատասխանատվությունից ազատելուն: Նույն վճռում Տրիբունալն արձանագրել է, որ եթե անգամ ստեղծվի նման իրավիճակ, ազգային կարգավորումները, որոնք կխախտեն ընդհանուր սկզբունքը և ցանկացած այլ վերաբերելի պայմանագրային դրույթ, միջազգայնորեն իրավական ճանաչում չեն ստանա: Վերոնշյալ վճռում արված կարևոր արձանագրում է այն, որ խոշտանգման համար ենթադրյալ մեղավորները, ովքեր օգտվում են այդ ազգային կարգավորումներից, այնուամենայնիվ, ենթակա են պատասխանատվության, քանի որ անկախ ներպետական օրենսդիր կամ դատական իշխանության մարմինների կողմից խոշտանգումների արգելքի սկզբունքի խախտում թույլ տալուն, անհատները շարունակում են կրել այդ սկզբունքը պահպանելու պարտականությունը: Քննարկվող վճռում նշվել է նաև, որ անհատական, այսինքն՝ քրեական պատասխանատվության մակարդակում, խոշտանգումների արգելքի՝ միջազգային հանրության շրջանում ստացած *jus cogens* բնույթի հետևանքներից մեկն այն է, որ յուրաքանչյուր պետություն իրավագոր է քննելու խոշտանգման դեպքերը, հետապնդել և պատժել կամ արտահանձնել խոշտանգումների մեջ մեղադրվող անձանց, ովքեր իր իրավագորության տակ գտնվող տարածքում են: Նույն վճռում, իբրև այլ հետևանք, նաև փաստվել է, որ խոշտանգումների վրա չեն կարող տարածվել վաղեմության ժամկետները²⁴:

32. 1950 թվականի նոյեմբերի 4-ին ընդունված և Հայաստանի Հանրապետության կողմից 2002 թվականի ապրիլի 26-ին վավերացված՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

²⁴ Տե՛ս նախկին Հարավսլավիայի հարցերով միջազգային քրեական տրիբունալի՝ *the Prosecutor v. Anto Furundzija* գործով 1998 թվականի դեկտեմբերի 10-ի թիվ JL/PIU/372-E վճիռը, կետեր 155-157:

32.1. Այն, որ խոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելքը բացարձակ բնույթ է կրում, բազմիցս շեշտադրվել է Եվրոպական դատարանի կողմից Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վերաբերյալ ձևավորած նախադեպային իրավունքում: Մասնավորապես, *Ջելիլոֆն ընդդեմ Հունաստանի* գործով վճռում դատարանն արձանագրել է, որ 3-րդ հոդվածը պաշտպանում է ժողովրդավարական հասարակության ամենահիմնարար արժեքներից մեկը: Անգամ այնպիսի բարդ իրավիճակներում, ինչպիսիք են ահաբեկչության և կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարը, Կոնվենցիան բացարձակ արտահայտություններով արգելում է խոշտանգումը և անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքը կամ պատիժը: Ի տարբերություն Կոնվենցիայի և դրան կից 1-ին և 4-րդ արձանագրությունների շատ նյութաիրավական դրույթների, 3-րդ հոդվածը չի նախատեսում բացառության վերաբերյալ որևէ կանոն, դրանից շեղում թույլատրելի չէ նաև 15-րդ հոդվածի 2-րդ մասով՝ անգամ ազգի գոյությանը վտանգ սպառնացող արտակարգ դրության դեպքում²⁵:

32.2. Խոշտանգումների արգելքի բացարձակ բնույթը ենթադրում է ոչ միայն խոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կիրառումից ձեռնպահ մնալու, այլ նաև որոշակի պոզիտիվ գործողություններ կատարելու պետության պարտականությունը: Եվրոպական դատարանը կայուն նախադեպային իրավունք է ձևավորել առ այն, որ եթե անձը վստահելի հայտարարություն է անում այն մասին, որ ի խախտումն 3-րդ հոդվածի ենթարկվել է խոշտանգման ոստիկանի կամ այլ պաշտոնատար անձի կողմից, ապա այդ դրույթը Եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին հոդվածով ամրագրված՝ «իրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուրի համար Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների և ազատությունների ապահովման» պետությունների ընդհանուր պարտականության հետ միասին ենթադրում է արդյունավետ պաշտոնական քննության պարտականություն: Նման քննությունը պետք է ունակ լինի բացահայտելու և պատասխանատվության ենթարկելու մեղավոր անձանց: Հակառակ պարագայում, խոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացնող

²⁵ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Zelilof v. Greece* գործով 2004 թվականի մայիսի 24-ի վճիռը, գանգատ թիվ 17060/03, կետ 42:

վերաբերմունքի կամ պատժի ընդհանուր իրավական արգելքը, չնայած իր հիմնարար կարևորության, գործնականում կլինի ոչ արդյունավետ և որոշ դեպքերում հնարավոր կլինի պետական մարմինների կողմից խախտել իրենց տրամադրության տակ գտնվող անձանց իրավունքները և փաստացի մնալ անպատիժ²⁶:

32.3. Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը կրկնում է, որ Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով նախատեսված՝ խոշտանգումների վերաբերյալ գործերով արդյունավետ քննություն կատարելու չափանիշներն են՝

ա) քննություն իրականացնող մարմինները պետք է լինեն անկախ և անաչառ²⁷,

բ) իրավասու մարմինները պետք է գործեն պատշաճ արագությամբ²⁸, քննությունը պետք է լինի արագ և մանրամասն, այսինքն՝ տեղի ունեցածը բացահայտելու նպատակով իրավասու մարմինները պետք է գործադրեն լուրջ ջանքեր և քննությունն ավարտելիս կամ իրենց որոշումները պատճառաբանելիս չհենվեն շտապողական կամ թույլ պատճառաբանված եզրահանգումների վրա²⁹,

գ) քննություն իրականացնող մարմինները պետք է օժտված լինեն համապատասխան փաստերը հաստատելու, մեղավոր անձանց բացահայտելու և պատասխանատվության ենթարկելու լիարժեք իրավասությամբ³⁰, նրանք պետք է

²⁶ Տե՛ս, ի թիվս այլնի, Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի՝ *Assenov and Others v. Bulgaria* գործով 1998 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 24760/94, կետ 102, *Labita v. Italy* գործով Մեծ պալատի 2000 թվականի ապրիլի 6-ի վճիռը, գանգատ թիվ 26772/95, կետ 131, *Bekos and Koutropoulos v. Greece* գործով 2005 թվականի դեկտեմբերի 13-ի վճիռը, գանգատ թիվ 15250/02, կետ 53, *Okkali v. Turkey* գործով 2006 թվականի հոկտեմբերի 17-ի վճիռը, գանգատ թիվ 52067/99, կետ 65:

²⁷ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Ogur v. Turkey* գործով Մեծ պալատի՝ 1999 թվականի մայիսի 20-ի վճիռը, գանգատ թիվ 21594/93, կետեր 91-92, *Mehmet Emin Yuksel v. Turkey* գործով 2004 թվականի հուլիսի 20-ի վճիռը, գանգատ թիվ 40154/98, կետ 37, *Ergi v. Turkey* գործով 1998 թվականի հուլիսի 28-ի վճիռը, կետեր 83-84:

²⁸ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Mikheev v. Russia* գործով 2006 թվականի հունվարի 26-ի վճիռը, գանգատ թիվ 77617/01, կետ 109:

²⁹ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Assenov and Others v. Bulgaria* գործով 1998 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 24760/94, կետ 103, *Bati and Others v. Turkey* գործով 2004 թվականի հունիսի 3-ի վճիռը, գանգատ թիվ 33097/96 և 57834/00, կետ 136:

³⁰ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Hugh Jordan v. the UK* գործով 2001 թվականի մայիսի 4-ի վճիռը, գանգատ թիվ 24746/94, կետեր 125-130, *Bati and Others v. Turkey* գործով 2004 թվականի հունիսի 3-ի վճիռը, գանգատ թիվ 33097/96 և 57834/00, կետ 136, *Amine Guzel v. Turkey* գործով 2013 թվականի սեպտեմբերի 17-ի վճիռը, գանգատ թիվ 41844/09, կետ 39:

կատարեն իրենց համար հասու բոլոր ողջամիտ քայլերը, որպեսզի ապահովեն դեպքի հետ կապված ապացույցները, ներառյալ, ի թիվս այլնի՝ ականատեսների հարցաքննությունը և բժշկական ապացույցները³¹,

դ) պետք է կատարվի մանրամասն քննություն, որն անհրաժեշտ է գործով ապացույցներն ապահովելու համար³²,

ե) պետք է ապահովվի քննության նկատմամբ հասարակական հսկողությունը և տուժողի արդյունավետ ներգրավվածությունը քննությանը³³, քննության ցանկացած թերություն, որը հարցականի տակ է դնում վնասվածքների պատճառները կամ պատասխանատու անձանց պարզելու կարողությունը, վտանգում է այս չափանիշի իրագործումը³⁴:

32.4. Այսպիսով, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր նախադեպային իրավունքում ընդունել է, որ միջազգային իրավունքում խոշտանգման արգելքը ստացել է *jus cogens* կամ համընդհանուր պարտադիր նորմի կարգավիճակ: Ընդ որում, խոշտանգումների վերաբերյալ գործերով արդյունավետ քննություն կատարելու պետության պոզիտիվ պարտականության համատեքստում, Եվրոպական դատարանը, մասնավորապես արձանագրել է, որ պետական պաշտոնատար անձի կողմից կատարված խոշտանգմանը կամ վատ վերաբերմունքին վերաբերող գործերով քրեական վարույթը չպետք է դադարեցվի վաղեմության ժամկետի հիմքով, և նաև, որ այդ գործերով չպետք է թույլատրվի համաներումների ու ներումների կիրառումը³⁵: Այսպես, Եվրոպական դատարանը, հղում կատարելով *Լորենս Դյուարդին ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով* 1991 թվականի

³¹ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Tanraku v. Turkey* գործով Մեծ պալատի՝ 1999 թվականի հուլիսի 8-ի վճիռը, գանգատ թիվ 23763/94, կետ 104, *Gul v. Turkey* գործով 2000 թվականի դեկտեմբերի 14-ի վճիռը, գանգատ թիվ 22676/93, կետ 89:

³² Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Bati and Others v. Turkey* գործով 2004 թվականի հունիսի 3-ի վճիռը, գանգատ թիվ 33097/96 և 57834/00, կետ 134:

³³ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Bati and Others v. Turkey* գործով 2004 թվականի հունիսի 3-ի վճիռը, գանգատ թիվ 33097/96 և 57834/00, կետ 137, *mutatis mutandis*, *Ogur v. Turkey* գործով Մեծ պալատի՝ 1999 թվականի մայիսի 20-ի վճիռը, գանգատ թիվ 21594/93, կետ 92, *Ognyanova and Choban v. Bulgaria* գործով 2006 թվականի փետրվարի 23-ի վճիռը, գանգատ թիվ 46317/99, կետ 107, *Khadzhaliyev and Others v. Russia* գործով 2008 թվականի նոյեմբերի 6-ի վճիռը, գանգատ թիվ 3013/04, կետ 106:

³⁴ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Boicenco v. Moldova* գործով 2006 թվականի հուլիսի 11-ի վճիռը, գանգատ թիվ 41088/05, կետ 123:

³⁵ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի խորհրդատվական կարծիքը, կետ 59:

սեպտեմբերի 2-ի *և Արդույսամետք Յամանն ընդդեմ Թուրքիայի* գործով 2004 թվականի նոյեմբերի 2-ի վճռին, *Օկլային ընդդեմ Թուրքիայի* գործով 2006 թվականի հոկտեմբերի 17-ի վճռում վերահաստատել է, որ երբ պետության ներկայացուցիչը մեղադրվում է հանցագործությունների մեջ, որոնք խախտում են Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը, քրեական գործի վարույթը և պատժի նշանակումը չպետք է սահմանափակված լինեն ժամկետով³⁶:

III. Խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի այլ դրսևորումների արգելքի վերաբերյալ ներպետական օրենսդրության՝ միջազգային իրավունքի նորմերին համապատասխանեցմանն ուղղված գործընթացը և դատական պրակտիկան.

33. Խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի այլ դրսևորումների արգելքի վերաբերյալ ներպետական օրենսդրության՝ միջազգային իրավունքի նորմերին համապատասխանեցմանն ուղղված դատական պրակտիկայի մեկնարկը տրվել է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի՝ *Արայիկ Գոյյանի* գործով 2010 թվականի փետրվարի 12-ի որոշմամբ, որում, անդրադառնալով Ա.Գոյյանի՝ Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքների խախտմանը, Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի լույսի ներքո Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է խոշտանգման բացարձակ արգելքի գաղափարը և ենթադրյալ խոշտանգման դեպքի առթիվ պետության կողմից արդյունավետ քննություն իրականացնելու պոզիտիվ պարտականությունը³⁷: *Սվեդլանսս Գրիգորյանի* գործով 2011 թվականի մայիսի 11-ի որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն ամրագրել է վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ վստահելի հայտարարության առնչությամբ քննություն իրականացնելու իրավասու մարմինների

³⁶ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի *Okkali v. Turkey* գործով 2006 թվականի հոկտեմբերի 17-ի վճիռը, գանգատ թիվ 52067/99, կետ 76:

³⁷ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի՝ *Արայիկ Գոյյանի* գործով 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԵԱԲԴ/0049/01/09 որոշումը:

պարտականությունը³⁸: Վճռաբեկ դատարանն իր հետագա որոշումներում ևս հետևողականորեն կիրառել է Եվրոպական դատարանի մշակած չափանիշները³⁹:

34. Քննարկվող ոլորտում օրենսդրական բարեփոխումների անհրաժեշտությունը, ի թիվս այլնի, պայմանավորված էր ոչ միայն ՄԱԿ-ի «Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի դեմ» կոնվենցիայի, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի և ներպետական օրենսդրությամբ խոշտանգման համար քրեական պատասխանատվության ոլորտում գործող իրավակարգավորումների միջև ներդաշնակեցումն ապահովելու կարևորությամբ, այլ նաև Եվրոպական դատարանի վճիռների կատարման պահանջով: Այսպես, Հայաստանի վերաբերյալ մի շարք վճիռներում (օրինակ՝ *Վիրաբյանն ընդդեմ Հայաստանի, Նալբանդյանն ընդդեմ Հայաստանի, Զայյանը և այլոք ընդդեմ Հայաստանի* և *Հովհաննիսյանն ընդդեմ Հայաստանի* գործերով) Եվրոպական դատարանը ճանաչել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում՝ ըստ այդմ պարտավորեցնելով ՀՀ իշխանություններին գործուն քայլեր ձեռնարկել խոշտանգումների դեմ պայքարի արդյունավետությունը բարձրացնելու ուղղությամբ: Նշված վճիռների կայացմանը հաջորդել է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի կողմից Եվրոպական դատարանի վճիռների հետևողական կատարման ապահովման նպատակով ներպետական դատական ատյանների կողմից կայացված դատական ակտերի վերանայումն ու գործերի վերաբացումը⁴⁰:

35. Խոշտանգումների դեմ Կոմիտեն իր՝ 2012 թվականի զեկույցում նախ *ողջունել է* Հայաստանի Հանրապետության կողմից 2006-2011 թվականների ընթացքում խոշտանգման և խտրական բնույթի արարքներն արգելող միջազգային

³⁸ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի՝ *Սվեդլյանա Գրիգորյանի* գործով 2011 թվականի մայիսի 11-ի թիվ ԵԿԴ/0281/01/10 որոշումը:

³⁹ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի՝ *Վարդգեզ Գասպարիի* գործով 2017 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ԵԱԲԳ/0190/11/16, *Արթուր Հակոբյանի* գործով 2018 թվականի հուլիսի 20-ի թիվ ՍԳ2/0006/11/16, *Արևրդ Հակոբջանյանի և Գագիկ Կարապետյանի* գործով 2019 թվականի սեպտեմբերի 18-ի թիվ ԵԱԲԳ/0172/11/17, *Էրիկ Եղինյանի* գործով 2021 թվականի սեպտեմբերի 3-ի թիվ ԼԴ1/0030/11/16, *Արմեն Հովհաննիսյանի* գործով 2021 թվականի հոկտեմբերի 15-ի թիվ ԵԴ/0558/01/18 որոշումները:

⁴⁰ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի՝ *Բագրատ և Նարինե Նալբանդյանների* գործով 2016 թվականի հունիսի 24-ի թիվ ՎԲ-04/15, *Բագրատ և Արևիկ Նալբանդյանների* գործով 2016 թվականի հունիսի 24-ի թիվ ՎԲ-06/15, *Արայիկ Զայյանի* գործով 2017 թվականի ապրիլի 12-ի թիվ ՎԲ-02/16, *Արդու Հովհաննիսյանի* գործով 2019 թվականի նոյեմբերի 7-ի թիվ ԵԿԴ/0062/11/12 որոշումները:

և տարածաշրջանային կարևորագույն փաստաթղթերի վավերացումը, *կարևորել է ներպետական համապատասխան օրենսդրության ընդունման և միջազգային չափանիշների ներդաշնակեցման հարցը, մինչև նույն ժամանակ կոչ է արել քրեականացնել խոշտանգման հանցակազմը, օրենսդրական երաշխիքներ ստեղծել ձերբակալված և կալանավորված անձանց նվազագույն իրավունքների պահպանման համար, նախատեսել խոշտանգումների գոհերին խոշտանգման հետևանքով պատճառված վնասի արդար և համաչափ փոխհատուցման, այդ թվում՝ ռեաբիլիտացիայի ինստիտուտը, ուժը կորցրած ճանաչել խոշտանգման հանցագործության կամ դրան հավասարեցված արարքների համար քրեական օրենսգրքով սահմանված վաղեմության ժամկետի, ներման, համաներման կիրառումը*⁴¹:

36. Օրենսդրության՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին համապատասխանեցման գործընթացի մեկնարկը, ըստ էության, տրվեց 2015 հունիսի 9-ին «ՀՀ քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացում կատարելու մասին» ՀՕ-69-Ն և «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու մասին» ՀՕ-70-Ն օրենքների ընդունմամբ, որոնցով համապատասխանաբար նախատեսվեց խոշտանգման հանցակազմը և նախատեսվեց խոշտանգման դեպքերի համար հանրային մեղադրանքի ռեժիմ:

37. Խոշտանգման ենթադրյալ դեպքերով արդյունավետ քննության ապահովմանն ուղղված միջոցառումներից կարելի է առանձնացնել նաև ձերբակալված և կալանավորված անձանց իրավաբանական օգնություն ցուցաբերելու գործող մեխանիզմի համապատասխանեցումը միջազգային չափանիշներին: Այսպես, 2015 թվականի դեկտեմբերին 21-ին ընդունվեց ««Ձերբակալված և կալանավորված անձանց պահելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-191 օրենքը, որով ձերբակալված կամ կալանավորված անձին պաշտպանի և պաշտպանությունը ստանձնելու նպատակով փաստաբանի հետ տեսակցության հնարավորություն ընձեռվեց նաև ոչ աշխատանքային օրերին կամ ժամերին: Բացի

⁴¹ Տե՛ս, Խոշտանգումների դեմ կոմիտեի՝ Հայաստանի վերաբերյալ եզրափակիչ դիտարկումներ, ՄԱԿ-ի փաստաթուղթ թիվ CAT/C/ARM/CO/3, 2012 թվականի հուլիսի 6, կետ 10:

այդ, կատարված փոփոխությունների և լրացումների արդյունքում կալանավորված անձանց հնարավորություն ընձեռվեց սեփական միջնորդության հիման վրա, վարույթն իրականացնող մարմնի որոշմամբ, աշխատանքային օրերին և ժամերին առանձին, անարգել տեսակցել տվյալ քրեական գործով որպես պաշտպան չներգրավված այլ փաստաբանի հետ՝ իրավական այլ ոլորտներում իրավաբանական օգնություն ստանալու նպատակով:

38. «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություն կատարելու մասին» 2016 թվականի դեկտեմբերի 16-ին ընդունված ՀՕ-214-Ն օրենքով նախատեսվեց խոշտանգումների գոհերին խոշտանգման հետևանքով պատճառված վնասի արդար և համաչափ փոխհատուցման, այդ թվում՝ ռեաբիլիտացիայի ինստիտուտը⁴²:

39. 2018 թվականի հունվարի 16-ին ընդունված՝ «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-69-Ն օրենքով հավելյալ դատավարական երաշխիքներ նախատեսվեցին *de facto* ազատությունից զրկված անձանց համար, այդ թվում՝ հրավիրելու փաստաբան, իր պահանջով ենթարկվելու բժշկական հետազոտման: Վերոնշյալ կարգավորումները պահպանվել են նաև 2021 թվականի հունիսի 30-ին ընդունված ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում:

40. 2018 թվականի մարտի 7-ին ընդունվեց «Ներման մասին» ՀՀ օրենքը, որով սահմանվեց, որ ներում չի շնորհվում խոշտանգման համար դատապարտված անձին:

41. 2021 թվականի մայիսի 5-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքով ամրագրվեց խոշտանգում կատարած անձանց քրեական պատասխանատվությունից կամ պատժից վաղեմության ժամկետներն անցնելու հիմքով ազատելու, այդ անձանց նկատմամբ ներում, համաներում կիրառելու արգելքը:

42. Վերոշարադրյալի հաշվառմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ.

⁴² Տե՛ս ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.3-րդ հոդվածը:

- խոշտանգման արգելքը միջազգային իրավունքի համապարտադիր՝ *jus cogens* նորմ է, որն ամրագրված է Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված և վերջինիս իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասը կազմող միջազգային պայմանագրերում՝ «Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի դեմ» ՄԱԿ-ի կոնվենցիայում, «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» ՄԱԿ-ի միջազգային դաշնագրում, «Խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխարգելման մասին» Եվրոպական կոնվենցիայում, Եվրոպական կոնվենցիայում, որոնք 2002 թվականի դրությամբ Հայաստանի Հանրապետության կողմից եղել են վավերացված,

- խոշտանգման նկատմամբ վաղեմության ժամկետի կիրառման արգելք նախատեսելու պահանջ ուղղակիորեն նախատեսված է վերոնշյալ կոնվենցիաների հիման վրա գործող մարմինների կողմից ընդունված փաստաթղթերում: Այսպես, «Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի դեմ» ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի նկատմամբ մշտադիտարկում իրականացնող Խոշտանգումների դեմ կոմիտեն դեռևս 2003 թվականի իր եզրափակիչ դիտարկումներում արձանագրել է խոշտանգմանն առնչվող հանցագործությունների նկատմամբ վաղեմության ժամկետների մասին դրույթը կիրառելու արգելքը: Պետական պաշտոնատար անձի կողմից կատարված խոշտանգմանը կամ վատ վերաբերմունքին վերաբերող գործերով քրեական վարույթը վաղեմության ժամկետի հիմքով դադարեցնելու ոչ իրավաչափությունն արձանագրել է նաև Եվրոպական դատարանը Մեծ պալատի խորհրդատավական կարծիքում վկայակոչված՝ *Արդուլսամետր Յամանն ընդդեմ Թուրքիայի* գործով դեռևս 2004 թվականի նոյեմբերի 2-ին կայացրած վճռում, որտեղ դատարանը հղում է կատարել Խոշտանգումների դեմ կոմիտեի 2003 թվականի եզրափակիչ դիտարկումներին,

- միջազգային պայմանագրային մարմինների դիրքորոշման՝ այդ պայմանագրերի բաղկացուցիչ մասը լինելու առնչությամբ Եվրոպական դատարանը նշել է, որ կոնվենցիոնալ համակարգի ամենակարևոր առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ Եվրոպական կոնվենցիան ոչ միայն պահանջում է մասնակից

պետություններից պահպանել դրանից բխող իրավունքներն ու պարտականությունները, այլ նաև ստեղծում է դատական մարմին, որը Եվրոպական կոնվենցիայի 19-րդ հոդվածի և 46-րդ հոդվածի 1-ին մասի ուժով իրավասու է վեր հանել Եվրոպական կոնվենցիայի խախտումները վերջնական վճիռներում, որոնց պետությունները պարտավորվել են հետևել: Բացի այդ, այն ստեղծում է վճիռների կատարման նկատմամբ վերահսկողական մեխանիզմ Նախարարների կոմիտեի պատասխանատվության ներքո (Եվրոպական կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածի 2-րդ կետ): Նման մոտեցումը, Եվրոպական դատարանի գնահատմամբ, ընդգծում է վճիռների արդյունավետ կատարման կարևորությունը⁴³: Ընդ որում, Եվրոպական կոնվենցիայի 32-րդ հոդվածի համաձայն՝ Եվրոպական դատարանի իրավագործությունը տարածվում է այն բոլոր հարցերի վրա, որոնք վերաբերում են Եվրոպական կոնվենցիայի և դրան կից Արձանագրությունների դրույթների մեկնաբանմանն ու կիրառմանը: Այս առումով հարկ է նշել, որ հենց ինքը՝ Եվրոպական դատարանը շեշտել է, որ իր վճիռները, ըստ էության, ծառայում են ոչ միայն Եվրոպական դատարանին հասցեագրված վեճերի լուծմանը, այլև ընդհանուր առմամբ կոչված են «*պարզաբանելու, պաշտպանելու և զարգացնելու*» Եվրոպական կոնվենցիայով սահմանված կանոնները՝ դրանով իսկ նպաստելով պետությունների՝ որպես պայմանավորվող կողմերի ստանձնած պարտավորությունները կատարելուն: Եվրոպական դատարանն ընդգծել է, որ թեև կոնվենցիոնալ համակարգի առաջնային նպատակը անհատական օգնություն տրամադրելն է, վերջինիս առաքելությունը, նաև ընդհանուր շահերից ելնելով, հանրային քաղաքականության հարցեր որոշելն է՝ դրանով իսկ բարձրացնելով մարդու իրավունքների պաշտպանության ընդհանուր չափանիշները և ընդլայնելով մարդու իրավունքների իրավաբանական պրակտիկան անդամ-պետությունների համայնքում⁴⁴,

- միջազգային պայմանագրային մարմինների դիրքորոշման՝ անդամ պետությունների համար ունեցած իրավաբանական ուժի առնչությամբ Վճռաբեկ

⁴³ Տես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (vgt) v. Switzerland (No. 2)* գործով 2009 թվականի հունիսի 30-ի վճիռը, գանգատ թիվ 32772/02, կետ 84:

⁴⁴ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Karner v. Austria* գործով 2003 թվականի հուլիսի 24-ի վճիռը, գանգատ թիվ 40016/98, կետ 26:

դատարանը տեղին է համարում հիշատակել «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» ՄԱԿ-ի դաշնագրի կիրառման ապահովման նպատակով ստեղծված՝ Մարդու իրավունքների կոմիտեի առնչությամբ Արդարադատության միջազգային դատարանի այն դիրքորոշումը, որ դատարան դիմելիս անհրաժեշտ է կարևորել և պատշաճորեն հաշվի առնել միջազգային պայմանագրի ողջամիտ կիրառումը մշտադիտարկելու նպատակով հատուկ ստեղծված անկախ մարմինների կողմից ընդունված մեկնաբանությունը, եթե այդպիսիք ստեղծվել են⁴⁵:

Նմանատիպ իրավական դիրքորոշում է արտահայտել նաև Ժողովրդավարություն իրավունքի միջոցով Եվրոպական հանձնաժողովը (Վենետիկի հանձնաժողով), նշելով, որ. «(...) [Այն իրավական նորմերը, որոնց վերաբերյալ իրենց պաշտոնական դիրքորոշումն են հայտնում պայմանագրային մարմինները, Կողմ պետությունների համար պարտադիր իրավաբանական ուժ ունեցող պարտավորություններ են, և հետևաբար պայմանագրային մարմինների կողմից իրենց պաշտոնական դիրքորոշումը հայտնելն ավելին է, քան զուր առաջարկությունները, որոնք կարող են հեշտությամբ անտեսվել, քանի որ Կողմ պետությունը համաձայն չի եղել ԽՂԿ-ի կողմից ընդունված մեկնաբանության կամ փաստերի նկատմամբ դրա կիրառման հետ: Ավելին, Կողմ պետությունները չեն կարող ուղղակի անտեսել դրանք, այլ պետք է բարեխղճորեն (*bona fide*) հաշվի առնեն դրանք: Մյուս կողմից, նրանք զրկված չեն մանրամասն ուսումնասիրելուց հետո համապարասիան գործի վերաբերյալ ճիշտ իրավական դիրքորոշումը չարտահայտելու հիմքով դրանք մերժելու իրավունքից: Այնուամենայնիվ, ՄԻԿ-ի եզրահանգումներին ընդհանրապես չարձագանքելը կարող էր համարվել ՔՔԻՄԴ-ով սրանձնած պարտավորությունների խախտում: Իրավական հետևանքն այն է, որ անդամ պետություններն սրանձնում են ՄԻԿ-ի վերջնական կարծիքները բարեխղճորեն հաշվի առնելու պարտավորություն»⁴⁶,

- 1995 թվականի հուլիսի 5-ին ընդունված, ինչպես նաև 2005 թվականի նոյեմբերի 27-ի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրությունը պետության կողմից

⁴⁵ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի խորհրդատվական կարծիքը, դատավոր Ա.Հարությունյանի համընկնող առանձին կարծիքը, բաժին Ե, կետ 1:

⁴⁶ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի խորհրդատվական կարծիքը, դատավոր Ա.Հարությունյանի համընկնող առանձին կարծիքը, նույն տեղում:

վավերացրած միջազգային պայմանագրերն ուղղակիորեն դիտարկում էր որպես ներպետական իրավական համակարգի՝ գերակայությամբ օժտված բաղկացուցիչ մաս,

- 2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգիրքը 75-րդ հոդվածի 6-րդ մասի ուժով ուղղակիորեն նախատեսում էր Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված և վավերացվելիք պայմանագրերով սահմանված դեպքերում և դրանցով նախատեսված հանցանքներ կատարած անձանց նկատմամբ վաղեմության ժամկետներ չկիրառելու իրավական հիմք:

43. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ.

- Հ.Մովսիսյանին և Ա.Արսենյանին մեղսագրվող՝ Գ.Վիրաբյանի նկատմամբ բռնություն գործադրելով զուգորդված պաշտոնեական լիազորություններն անցնելու դեպքը տեղի է ունեցել 2004 թվականի ապրիլի 23-ին⁴⁷,

- վերոնշյալ դեպքի առնչությամբ Եվրոպական դատարանը 2012 թվականի հոկտեմբերի 2-ին *Վիրաբյանն ընդդեմ Հայաստանի* գործով ճանաչել է Գ.Վիրաբյանի՝ Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով երաշխավորված նյութական և ընթացակարգային իրավունքների խախտման փաստը⁴⁸,

- Առաջին ատյանի դատարանը Հ.Մովսիսյանին և Ա.Արսենյանին մեղավոր է ճանաչել իրենց մեսագրվող արարքները կատարելու մեջ: Ապա անդրադառնալով վերջիններիս քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցին՝ փաստել է, որ ՄԱԿ-ի՝ «խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի դեմ» կոնվենցիան վաղեմության ժամկետի կիրառման արգելք չի նախատեսում, և որ միայն խոշտանգումների դեմ պայքարի կոմիտեն է կոնվենցիայի իր մեկնաբանություններում, որոնք, դատարանի գնահատմամբ խորհրդատվական բնույթ են կրում, ավստասնք հայտնել, որ թեև նախորդ դիտարկումներում, առաջարկություններում արձանագրել էր, սակայն դեռևս գործող օրենսդրությունն ամեն դեպքում պահպանում է վաղեմության ժամկետները խոշտանգումների գործերով: Առաջին ատյանի դատարանը նաև եզրահանգել է, որ խոշտանգումների նկատմամբ վաղեմության ժամկետ կիրառելու արգելքը

⁴⁷ Տե՛ս սույն որոշման 16–16.1-րդ կետերը:

⁴⁸ Տե՛ս սույն որոշման 15-15.10-րդ կետերը:

նախատեսված չէ նաև Եվրոպական կոնվենցիայում և միայն այն, որ Եվրոպական դատարանն իր՝ *Մոկանոն ընդդեմ Ռուսիայի* գործով որոշմամբ վաղեմության ժամկետն անցնելու հիմքով քրեական հետապնդումը չդադարեցնելու, անձի նկատմամբ ներում կամ համաներում չկիրառելու համար դիրքորոշում է հայտնել, դեռևս բավարար չէ, որ այդ որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումն ենթակա լինի պարտադիր կատարման Հայաստանի Հանրապետությունում, քանի որ Եվրոպական դատարանի կողմից կայացված որոշումներն ինքնաբերաբար չեն ինկորպորացվում ՀՀ իրավական համակարգ և այդ դիրքորոշումը կիրառելու համար անհրաժեշտ է կամ ՀՀ քրեական օրենսգրքում փոփոխության կատարում կամ գոնե բարձրագույն դատական մարմնի կողմից Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկայի լույսի ներքո նախադեպային որոշման կայացմամբ այն որպես համապարտադիր վարքագծի կանոնի ճանաչում: Առաջին ատյանի դատարանը նշել է, որ Եվրոպական կոնվենցիայի դրույթները վավերացման փաստի ուժով պարտադիր են Հայաստանի Հանրապետության համար, սակայն Եվրոպական դատարանի որոշումները որևէ իրավադրույթով չեն կարող հավասարեցվել այդ միջազգային փաստաթղթերի մեջ ամրագրված հոդվածներին և ուղղակիորեն կիրառվել: Առաջին ատյանի դատարանի գնահատմամբ՝ վերը նշված որոշման կիրառմամբ անտեսվել է անձի վիճակը վատթարացնող օրենքների ու իրավական ակտերի հետադարձ ուժի արգելքը: Եթե անգամ Եվրոպական դատարանի որոշումն կիրառելի լիներ Հայաստանի Հանրապետությունում, ապա նախաքննական մարմինը քննության առարկա չի դարձրել այն հանգամանքը, թե այդ որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշման կիրառման դեպքում արդյոք չեն խախտվում Հ.Մովսիսյանի և Ա.Արսենյանի իրավունքներն ու հիմնարար ազատությունները և օրինական շահերը, քանի որ նրանց մեղսագրվող արարքը կատարվել է դեռևս 2004 թվականի ապրիլ ամսին, իսկ Եվրոպական դատարանի որոշումը կայացվել է 2014 թվականի սեպտեմբերի 17-ին⁴⁹,

⁴⁹ Տե՛ս սույն որոշման 17-րդ կետը:

- Վերաքննիչ դատարանը անփոփոխ է թողել Առաջին ատյանի դատարանի որոշումը՝ համաձայնվելով արտահայտված դիրքորոշումների հետ⁵⁰:

44. Սույն գործի փաստերի հաշվառմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանը, անդրադառնալով Հ.Մովսիսյանին և Ա.Արսենյանին մեղսագրվող արարքը կատարելու համար քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետներ չկիրառելու բավարար իրավական հիմքի առկայությանը, արձանագրում է, որ Հ.Մովսիսյանին և Ա.Արսենյանին մեղսագրվող արարքը կատարելու օրվա՝ 2004 թվականի ապրիլի 23-ի դրությամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի 6-րդ մասն ուղղակիորեն նախատեսել է միջազգային պայմանագրերով սահմանված դեպքերում և նախատեսված հանցանքներ կատարած անձանց նկատմամբ վաղեմության ժամկետներ կիրառելու արգելք: Ինչ վերաբերում է Հայաստանի Հանրապետության կողմից այդ պահի դրությամբ վավերացված միջազգային պայմանագրերով նման արգելքի առկայությանը, ապա պետք է փաստել, որ դեպքից առաջ՝ դեռևս 1993 թվականին, Հայաստանի Հանրապետության կողմից արդեն իսկ վավերացված են եղել խոշտանգման արգելքը նախատեսող՝ «Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի դեմ» ՄԱԿ-ի կոնվենցիան և Եվրոպական կոնվենցիան, որոնցով խոշտանգման դեպքերի համար վաղեմության ժամկետներ նախատեսված չեն եղել: Դեռևս 1998 թվականի դեկտեմբերի 10-ին նախկին Հարավսլավիայի հարցերով միջազգային քրեական տրիբունալը՝ *the Prosecutor v. Anto Furundzija* գործով որոշմամբ արձանագրել է, որ խոշտանգման դեպքերի վրա չեն կարող տարածվել վաղեմության ժամկետները: Իսկ արդեն 2003 թվականին, խոշտանգման դեպքերի նկատմամբ վաղեմության ժամկետների կիրառումը բացառելու պահանջը հստակեցվել էր Խոշտանգման դեմ կոմիտեի փաստաթղթերում, որոնց վկայակոչմամբ դեռևս 2004 թվականին համանուն դիրքորոշում էր ձևավորել նաև Եվրոպական դատարանը: Այլ կերպ՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ **2004 թվականի ապրիլի 23-ի դրությամբ, 1995 թվականի հուլիսի 5-ին ընդունված ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի**

⁵⁰ Տե՛ս սույն որոշման 18-րդ կետը:

ուժով, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի 6-րդ մասում առկա է եղել խոշտանգման դեպքերի նկատմամբ վաղեմության ժամկետների կիրառման՝ ՀՀ միջազգային պայմանագրերով նախատեսված իրավական արգելք:

45. Միջազգային իրավունքի նորմերի անմիջական կիրառության առնչությամբ, Վճռաբեկ դատարանը տեղին է համարում հիշատակել Եվրոպական դատարանի՝ *Կոնոնովն ընդդեմ Լատվիայի գործով* արտահայտած իրավական դիրքորոշումը, որում Եվրոպական դատարանի Մեծ պալատը, վերանայելով Եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում արձանագրելու մասին Եվրոպական դատարանի՝ 2008 թվականի հուլիսի 24-ի որոշումը, դատապարտելու համար բավականաչափ հստակ իրավական հիմքերի առկայության տեսանկյունից Եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ անհամատեղելի չի համարել 1993 թվականին ներպետական օրենսդրությամբ քրեականացված՝ 1944 թվականին կատարված պատերազմական հանցագործության համար 2000 թվականին դիմումատուի դատապարտումը պատերազմական հանցագործությունների համար պատասխանատվություն նախատեսող միջազգային իրավունքի նորմերի հիման վրա⁵¹: Անդրադառնալով վաղեմության ժամկետների կիրառման խնդրին, Եվրոպական դատարանը կարևոր է համարել այն հարցի քննարկումը, թե *արդյո՞ք նախքան դիմումարուի դատապարտումը որևէ պահի միջազգային իրավունքով նման արարքի համար վաղեմության ժամկետներ սահմանված եղել են, թե ոչ: Արդյունքում, հաշվի առնելով այն, որ միջազգային իրավունքում ո՞չ 1944 թվականին և ո՞չ էլ դրանից հետո վաղեմության ժամկետներ նախատեսված չեն եղել, և որ այդպիսիք նախատեսված չեն եղել ներպետական օրենքով, Եվրոպական դատարանը գտել է, որ դիմումարուի դատապարտումը ժամկետանց չի եղել*⁵²:

45.1. Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ վերը հիշատակված՝ *Կոնոնովն ընդդեմ Լատվիայի գործով* Եվրոպական դատարանն անդրադաճրել է այն հարցին, թե արդյո՞ք դիմումատուի համար կարող էր կանխատեսելի լինել, որ

⁵¹ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի՝ *Kononov v. Latvia* գործով 2010 թվականի մայիսի 17-ի վճիռը, գանգատ թիվ 36376/04, կետեր 196-199:

⁵² Տե՛ս նույն տեղում, կետեր 232-233:

համապատասխան արարքները պատերազմական հանցագործություններ են, և արդյո՞ք վերջինս դրանց համար կարող էր դատապարտվել: Այս հարցի առնչությամբ Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ կանխատեսելիության գաղափարի շրջանակը մեծապես կախված է խնդրո առարկայի բովանդակությունից, ոլորտից, որի վրա այն տարածվում է, և այն անձանց շրջանակից և կարգավիճակից, ում այն ուղղված է: Եվրոպական դատարանն ընդգծել է, որ մասնագիտական գործունեություն իրականացնող անձինք պետք է առավել բարձր աստիճանի զգուշավորություն ցուցաբերեն իրենց աշխատանքն իրականացնելիս, և վերջիններից կարելի է ակնկալել, որ հատուկ ուշադիր կլինեն իրենց գործունեությունից բխող հնարավոր ռիսկերը գնահատելիս: Արդյունքում Եվրոպական դատարանը եզրահանգել է, որ համապատասխան արարքների՝ պատերազմական հանցագործություն լինելու հանգամանքը՝ հիմնված միջազգային իրավունքի վրա, 1944 թվականին կարող էր դիմումատուի՝ որպես մարտական իրավիճակում հայտնված երիտասարդ զինծառայողի համար բավականաչափ կանխատեսելի լինել՝ մարդու միջազգային հիմնարար իրավունքներին հետևելու պահանջի ուժով, չնայած այն հանգամանքին, որ 1926 թվականի քրեական օրենսգիրքը որևէ հղում չէր պարունակում միջազգային իրավունքին և պատերազմի կանոններին և որ այդպիսիք պաշտոնապես հրապարակված չէին ԽՍՀՄ-ում կամ Լատվիայի Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունում⁵³:

Վերոշարադրյալի հաշվառմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում արձանագրել, որ սույն գործով ամբաստանյալները ոստիկանության աշխատակիցներ են եղել, իսկ 2001 թվականի ապրիլի 16-ին ընդունված՝ «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածն ուղղակիորեն սահմանում էր, որ *ոստիկանության աշխատակցի կողմից մարդուն խոչըանգումների, դաժան կամ նրա արժանապարկությունը նվաստացնող վերաբերմունքի ենթարկելը կամ նրա նկարմամբ բռնություն կիրառելն արգելվում է և առաջացնում է պարասխանապարկություն՝ օրենքով սահմանված կարգով*: Հետևաբար, սույն գործով ամբաստանյալների՝ որպես ոստիկանների համար բավականաչափ հստակ

⁵³ Տե՛ս նույն տեղում, կետեր 235-239:

է եղել խոշտանգումների, դաժան կամ անձի արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի արգելքը, քանի որ այն ուղղակիորեն նախատեսված է եղել իրենց մասնագիտական գործունեությանն առնչվող հիմնական նորմատիվ իրավական ակտում:

46. Անփոփելիվ վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունը, 1995 թվականին ընդունված ՀՀ Սահմանադրությամբ Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերը նախատեսելով որպես ՀՀ իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մաս և վավերացնելով խոշտանգումների դեմ պայքարի հիմնական միջազգային փաստաթղթերը, հստակ հանձնառություն է ստանձնել օրենսդրորեն և գործնականում արդյունավետ մեխանիզմներ նախատեսել խոշտանգումների և դրանց հավասարեցված արարքների քրեականացման, դրանց վերաբերյալ դեպքերով արդյունավետ քննություն իրականացնելու և մեղավորներին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համար: Այս հանձնառությունը ստանձնելու և այն հետևողականորեն իրականացնելու ապացույցը Հայաստանի Հանրապետության կողմից խոշտանգումների դեմ պայքարի ոլորտի հիմնական միջազգային կոնվենցիաների վավերացումն է, ներպետական օրենսդրության զարգացումներն ու համապատասխան դատական պրակտիկայի ձևավորումը:

Այնքանով, որքանով 2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգիրքն ուղղակիորեն ամրագրում էր միջազգային պայմանագրերով սահմանված դեպքերում և դրանցով նախատեսված հանցանքներ կատարած անձանց նկատմամբ վաղեմության ժամկետներ կիրառելու արգելք, իսկ Հայաստանի Հանրապետությունը խոշտանգումների դեմ պայքարի հիմնական միջազգային պայմանագրերի վավերացմամբ պարտավորվել է հետևել նաև այդ պայմանագրերի դրույթների մեկնաբանությանն ու կիրառությանն ուղղված՝ կոնվենցիոնալ մարմինների կողմից ընդունված փաստաթղթերում ամրագրված պահանջներին, հետևաբար Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասը կազմող միջազգային իրավունքի նորմերի հիման վրա կարելի է փաստել, որ առնվազն ՀՀ քրեական օրենսգիրքն ուժի մեջ մտնելու օրվա՝ 2003 թվականի օգոստոսի 1-ի դրությամբ, առկա էր խոշտանգման կամ դրան

հավասարեցված վերաբերմունքի դեպքում վաղեմության ժամկետներ կիրառելու օրենսդրական արգելք, որը կարող էր սույն գործով ամբաստանյալների համար կանխատեսելի լինել իրենց մեղսագրվող արարքը կատարելու օրվա՝ 2004 թվականի ապրիլի 23-ի դրությամբ:

Սույն որոշման 43-րդ կետում վկայակոչված՝ Եվրոպական դատարանի վճիռների նշանակության վերաբերյալ վերլուծության լույսի ներքո Վճռաբեկ դատարանն իր անհամաձայնությունն է արտահայտում Առաջին ատյանի դատարանի այն դիրքորոշմանը, որ Եվրոպական դատարանի որոշումներով արտահայտված դիրքորոշումները ենթակա չեն պարտադիր կատարման Հայաստանի Հանրապետությունում, քանի որ դրանք ինքնաբերաբար չեն ինկորպորացվում ՀՀ իրավական համակարգ: Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին հոդվածով ամրագրված՝ անդամ-պետությունների պարտականությունը՝ իր իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուրի համար ապահովել այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք սահմանված են Եվրոպական կոնվենցիայով, ենթադրում է անդամ-պետությունների պարտականությունը՝ երաշխավորել այդ իրավունքներն ու ազատություններն այն մեկնաբանությամբ, որ դրանց տվել է Եվրոպական դատարանը՝ որպես կոնվենցիոնալ դրույթների մեկնաբանության իրավագործությամբ օժտված մարմին: Ընդ որում, վերոշարադրյալից բխում է, որ Եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի ուժով Եվրոպական դատարանի վճիռը պարտադիր է ոչ միայն կոնկրետ գործով պատասխանող պետության, այլ առհասարակ Եվրոպական կոնվենցիայի անդամ յուրաքանչյուր պետության համար արձանագրված խախտման ուժով անդամ-պետությունների համար առաջացնում է *erga omnes* պարտավորություն՝ հետևել Եվրոպական դատարանի ընդհանուր նախադեպային իրավունքին: Հետևաբար, Առաջին ատյանի դատարանի այս դիրքորոշումը հակասում է կոնվենցիոնալ համակարգի և այդ համակարգի ներսում Եվրոպական դատարանի որոշումների դերի ու նշանակության վերաբերյալ Եվրոպական դատարանի արտահայտած՝ սույն որոշման 43-րդ կետում մեջբերված իրավական դիրքորոշումներին:

47. Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ներպետական կանոնակարգումները, մասնավորապես՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի

6-րդ մասով նախատեսված՝ միջազգային պայմանագրերով սահմանված դեպքերում և այդ պայմանագրերով նախատեսված հանցանքներ կատարած անձանց նկատմամբ վաղեմության ժամկետներ չկիրառելու վերաբերյալ դրույթը Եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի իմաստով բավարար իրավական հիմքեր է նախատեսում խոշտանգման կամ դրան հավասարեցված այլ հանցանքներ կատարած անձանց նկատմամբ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետներ չկիրառելու համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ սույն գործով ամբաստանյալներ Հ.Մովսիսյանը և Ա.Արսենյանն իրենց մեղսագրվող արարքի համար ենթակա են քրեական պատասխանատվության:

Հովհաննես Նեգուսի Մովսիսյանի և Արմեն Ռազմիկի Արսենյանի նկատմամբ պատիժ նշանակելու նպատակահարմարությունը.

48. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված *երկրորդ* իրավական հարցը հետևյալն է. արդյո՞ք ամբաստանյալներ Հովհաննես Մովսիսյանը և Արմեն Արսենյանը ենթակա են պատժի:

49. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի համաձայն՝ *«1. Պատիժը պետական հարկադրանքի միջոց է, որը դատարանի դատավճռով պետության անունից նշանակվում է հանցագործության համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ և արտահայտվում է այդ անձին իրավունքներից ու ազատություններից օրենքով նախատեսված զրկմամբ կամ դրանց սահմանափակմամբ:*

2. Պատժի նպատակն է վերականգնել սոցիալական արդարությունը, ուղղել պատժի ենթարկված անձին, ինչպես նաև կանխել հանցագործությունները»:

50. Վերահաստատելով խոշտանգման համար ինչպես քրեական պատասխանատվության, այնպես էլ պատժի անխուսափելիության կարևորությունը խոշտանգման դեպքերի արդյունավետ քննության՝ պետության պոզիտիվ պարտականության համատեքստում, այդուհանդերձ, Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ սույն գործի առանձնահատկություններին:

50.1. Նախ՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում հատուկ ընդգծել, որ օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման գործառույթի իրացման շրջանակում

դատական պրակտիկայում առաջին անգամ ուղենիշային նշանակություն ունեցող դիրքորոշում է արտահայտում խոշտանգում և դրանց հավասարեցված այլ արարքներ կատարած անձանց նկատմամբ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետներ չկիրառելու վերաբերյալ:

50.2. Երկրորդ, սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ ամբաստանյալների կողմից Գ.Վիրաբյանի նկատմամբ բռնություն գործադրելով զուգորդված պաշտոնեական լիազորություններն անցնելու վերաբերյալ վարույթը՝ 2004 թվականի օգոստոսի 11-ին կարճվելուց հետո մոտ մեկ տարի անց, սպառելով ներպետական պաշտպանության իրավական միջոցները, Գ.Վիրաբյանը 2005 թվականի մայիսի 11-ին դիմել է Եվրոպական դատարան: Գ.Վիրաբյանի՝ Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ, 6-րդ և 14-րդ հոդվածներով երաշխավորված իրավունքների խախտման փաստն արձանագրող Եվրոպական դատարանի վճիռը կայացվել է յոթ տարի անց՝ 2012 թվականի հոկտեմբերի 2-ին: Ներպետական դատավարական ընթացակարգերի կիրառմամբ Եվրոպական դատարանի վերոնշյալ վճռի՝ որպես նոր հանգամանքի հիմքով գործի վերաբացման արդյունքում միայն երկու տարից անց՝ 2014 թվականի սեպտեմբերի 1-ին, դատախազի կողմից որոշում է կայացվել 2004 թվականի օգոստոսի 11-ի վերոնշյալ որոշումը վերացնելու մասին: Եվ մոտ ևս երկու տարի անց՝ 2016 թվականի մայիսի 10-ին հարուցվել է քրեական գործ՝ 2004 թվականի ապրիլի 23-ին Գ.Վիրաբյանի նկատմամբ բռնություն գործադրելով զուգորդված պաշտոնեական լիազորություններն անցնելու դեպքի առթիվ: Նախաքննության ընթացքում Հ.Մովսիսյանը և Ա.Արսենյանը ներգրավվել են որպես մեղադրյալներ, և նրանց մեղադրանքներ են առաջադրվել, ապա որոշում է կայացվել նրանց նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու, և քրեական գործով վարույթը կարճելու մասին՝ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետներն անցած լինելու հիմքով, որից հետո այդ որոշումը վերացվել է ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալի կողմից: Միայն երկու տարի անց՝ 2018 թվականի փետրվարի 20-ին, քրեական գործը՝ ըստ մեղադրանքի Հ.Մովսիսյանի և Ա.Արսենյանի, մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Առաջին ատյանի դատարան: Առաջին ատյանի և Վերաքննիչ դատարաններում գործը քննվել է շուրջ երկու տարի: Վերաքննիչ դատարանի որոշման դեմ բերված

վճռաբեկ բողոքը Վճռաբեկ դատարանի՝ 2019 թվականի նոյեմբերի 25-ի որոշմամբ ընդունվել է վարույթ: 2021 թվականի հունվարի 27-ին հրավիրված դատական նիստում Վճռաբեկ դատարանը որոշել է ամբաստանյալներ Հ.Մովսիսյանի և Ա.Արսենյանի գործով խորհրդատվական կարծիք ստանալու համար դիմել Եվրոպական դատարան: Եվրոպական դատարանի Մեծ պալատը 2022 թվականի ապրիլի 26-ին Խորհրդատվական կարծիք է տրամադրել Վճռաբեկ դատարանին, որի հայերեն թարգմանությունը Վճռաբեկ դատարանում ստացվել է 2022 թվականի հուլիսի 28-ին:

Վերոգրյալից հետևում է, որ սույն որոշումը կայացնելու օրվա դրությամբ Հ.Մովսիսյանին և Ա.Արսենյանին մեղսագրվող դեպքից անցել է գրեթե 20 տարի: Այս առնչությամբ Վճռաբեկ դատարանը կարևոր է համարում արձանագրել, որ քրեական վարույթի տևական ժամանակը պայմանավորված է եղել ոչ թե ամբաստանյալների վարքագծով, այլ սույն գործի քննության առանձնահատկություններով, այդ թվում՝ տուժողի կողմից Եվրոպական դատարան դիմելուց և Եվրոպական դատարանի վճիռը ստանալուց հետո գործի վերաբացման երկարատև դատավարական ընթացակարգերը կիրառելով, գործի վերաբացումից հետո Հ.Մովսիսյանին և Ա.Արսենյանին որպես մեղադրյալ ներգրավելուց հետո կրկին քրեական հետապնդումը դադարեցնելով, ապա այն նորոգելով, իրավական խնդրի կարևորությամբ և բարդությամբ պայմանավորված՝ վճռաբեկ վարույթի տևողությամբ, որը ներառել է խորհրդատվական կարծիք ստանալու նպատակով Եվրոպական դատարան դիմելն ու դրան հաջորդող իրավական գործընթացը: Գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ այս ողջ ժամանակահատվածում ամբաստանյալների կողմից գործի ձգձգմանն ուղղված որևէ վարքագիծ չի դրսևորվել:

Այս առնչությամբ հարկ է նշել, որ Եվրոպական դատարանը, Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված ողջամիտ ժամկետում

գործի քննության իրավունքի խախտման համար հնարավոր փոխհատուցում է դիտարկել պետության կողմից պատժի հստակ և չափելի մեղմացումը⁵⁴:

51. Ուստի, վերոշարադրյալի հետ մեկտեղ հաշվի առնելով այն, որ Հ.Մովսիսյանը և Ա.Արսենյանն այլևս ուստիկանության համակարգում չեն աշխատում, ինչպես նաև, որ Վճռաբեկ դատարանում դոնբաց դատական նիստի ընթացքում տուժող Գ.Վիրաբյանը դիրքորոշում է հայտնել այն մասին, որ ամբաստանյալների նկատմամբ որևէ բողոք և պահանջ չունի, պատժի նշանակման ընդհանուր սկզբունքների համատեքստում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ կոնկրետ դեպքում ամբաստանյալների նկատմամբ պատժի նշանակումն այլևս չի կարող ծառայել իր նպատակներին⁵⁵: Այս առնչությամբ Վճռաբեկ դատարանը կարևորում է նաև այն հանգամանքը, որ Հ.Մովսիսյանին և Ա.Արսենյանին ներկայացված մեղադրանքը պատշաճ հետազոտվել է ստորադաս դատարաններում, ինչի արդյունքում վերջինները մեղավոր են ճանաչվել իրենց մեղսագրվող արարքը կատարելու մեջ և նրանց նկատմամբ կայացվել է մեղադրական դատավճիռ: Ուստի, *Վիրաբյանն ընդդեմ Հայաստանի* գործով Եվրոպական դատարանի վճռով ոչ նյութական վնասի համար սահմանված փոխհատուցման հետ մեկտեղ սույն գործով տուժող Գ.Վիրաբյանը ձեռք է բերել նաև իրեն պատճառված նյութական վնասի՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության կարգով հատուցում պահանջելու իրավունք:

52. Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ամբաստանյալներ Հովհաննես Մովսիսյանը և Արմեն Արսենյանը ենթակա չեն պատժի:

53. Անփոփելով վերոշարադրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով Առաջին ատյանի դատարանը, 2019 թվականի փետրվարի 22-ի դատավճռով Հ.Մովսիսյանին և Ա.Արսենյանին վաղեմության ժամկետներն անցնելու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելով, իսկ Վերաքննիչ դատարանը,

⁵⁴ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Beck v. Norway* գործով 2001 թվականի հունիսի 26-ի վճիռը, գանգատ թիվ 26390/95, կետ 27, *Ohlen v. Denmark* գործով 2005 թվականի փետրվարի 24-ի վճիռը, գանգատ թիվ 63214/00, կետ 27:

⁵⁵ Տե՛ս, *mutatis mutandis*, Վճռաբեկ դատարանի՝ *Արիիսե Մսյունյանի* գործով 2020 թվականի մայիսի 25-ի թիվ ԵԿԴ/0207/01/14 որոշումը:

2019 թվականի հուլիսի 4-ի որոշմամբ Առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը օրինական ուժի մեջ թողնելով, թույլ են տվել դատական սխալ՝ 1998 թվականի հուլիսի 1-ին ընդունված ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ հոդվածով նախատեսված՝ միջազգային պայմանագրի և քրեական օրենքի ոչ ճիշտ կիրառում, ինչը հիմք է նույն օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի հիման վրա ստորադաս դատարանների դատական ակտերը՝ վաղեմության ժամկետն անցնելու հիմքով ամբաստանյալներին քրեական պատասխանատվությունից ազատելու մասով բեկանելու և փոփոխելու համար: Մինևնույն ժամանակ, սույն որոշման 50-52-րդ կետերում կատարված վերլուծության հաշվառմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ստորադաս դատարանների դատական ակտերը՝ Հ.Մովսիսյանին և Ա.Արսենյանին մեղավոր ճանաչելու մասով, պետք է թողնել անփոփոխ՝ առանց վերջիններիս նկատմամբ պատիժ նշանակելու:

53. Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 5-րդ, 81-րդ, 162-րդ, 163-րդ, 171-րդ հոդվածներով, «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքի 11-րդ հոդվածով և Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 39-րդ, 43-րդ, 361-րդ, 406-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Հովհաննես Նեգոսի Մովսիսյանի և Արմեն Ռազմիկի Արսենյանի վերաբերյալ Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ 2019 թվականի փետրվարի 22-ի դատավճիռը և այն անփոփոխ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2019 թվականի հուլիսի 4-ի որոշումը մասնակիորեն բեկանել և փոփոխել՝ Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ 2019 թվականի փետրվարի 22-ի դատավճիռի եզրափակիչ մասի 1-ին և 3-րդ պարբերություններում «և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի կիրառմամբ՝ վաղեմության ժամկետն անցնելու

հիմքով, նրան ազատել քրեական պատասխանատվությունից» բառերը փոխարինել «առանց պարիժ նշանակելու» բառերով:

2. Ստորագրող հատարանների դատական ակտերը մնացած մասով թողնել անփոփոխ:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Նախագահող՝ _____ Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆ

Դատավորներ՝ _____ Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

_____ Լ.ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ

_____ Դ.ԽԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ

_____ Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆ

_____ Ս.ՕՀԱՆՅԱՆ